

וּקְנִימוּהִי וְדִינֶנּוּהָ. וְתִיחִי וְתִסְגִּי, וַיִּבְרַכְכֶּנּוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּאַרְעָא דִּי אַתָּה עָלִיל לְתַמָּן לְמִירְתָּהּ: ^י וְאַם־יִפְנֶה לְבַבְךָ וְלֹא תִשְׁמַע וְנִדְחָתָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם: וְאַם־יִפְנֶה לְבַבְךָ וְלֹא תִשְׁמַע וְנִדְחָתָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם: וְאַם יִפְנִי לְבָבְךָ וְלֹא תִקְבֹּל, וְתִטְעִי, וְתִסְגֹּד לְטַעוֹת עַמִּמְיָא, וְתִפְלַחנִין: ^{יב} הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן מִלְּרַע לֹא־תֵאָרִיכֶן יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן מִלְּרַע לֹא־תֵאָרִיכֶן יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: חֲוִיתִי לְכוּן יוֹמָא דִּין, אֲרִי מִיבַד תִּיבְדוּן. לֹא תוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא, דִּי אַתָּה עֹבֵר יַת יַרְדֵּנָא, לְמַעַל לְתַמָּן לְמִירְתָּהּ: ^{יג} הִעַדְתִּי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיָה אֶתָּה וְזָרַעְךָ: הִעַדְתִּי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיָה אֶתָּה וְזָרַעְךָ: אִסְחַדִּית בְּכוּן יוֹמָא דִּין יַת שְׁמִיָא וְיַת אַרְעָא. חַיִּי וּמוֹתָא יִהְיִית קַדְמָךְ, בְּרַכָּן וּלְוִטִין. וְתַתְרַעֲי בַּחַיִּי, בְּדִיל דְּתִיחִי אֶתְּ וּבְנִיךָ: ^{יד} לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַע בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָה־בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאַרְךָ יָמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַע בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָה־בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאַרְךָ יָמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: מִרְחַם יַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, לְקַבְּלָא לְמִימְרָה וּלְאַתְקַרְבָּא לְדַחֲלָתָהּ. אֲרִי הוּא חַיִּיךָ וְאוֹרְכוֹת יוֹמֶיךָ, לְמַתֵּב עַל אַרְעָא, דִּי קַיִים יְיָ לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, לְמַתָּן לְהוֹן:

רש"י

וְרַעְתָּם חֲסִים וְהַעֲלֵתָ שְׁעוֹרִים? וְהָאֵלֹהִים שְׁנַעֲשׂוּ לֹא לְשָׁכָר וְלֹא לְהַפְסָה, אִם זֹכִין אִין מִקְבְּלִין שָׁכָר, וְאַם חוֹטְאִין אִין מִקְבְּלִין פְּרָעֻנוֹת, לֹא שִׁנוּ אֶת מִדְתָּם, אֲתָם שְׂאֵם זְכִיתָם, תִּקְבְּלוּ שָׁכָר, וְאַם חֲטָאתֶם, תִּקְבְּלוּ פְּרָעֻנוֹת, עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה! וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים, אֲנִי מוֹרָה לָכֶם שֶׁתִּבְתְּרוּ בְּחֵלֶק הַחַיִּים, כְּאֵם הָאוֹמֵר לְבָנוֹ: 'בְּחַר לְךָ חֵלֶק יָפֶה בְּנַחֲלָתִי', וּמַעֲמִידוֹ עַל חֵלֶק הַיָּפֶה, וְאוֹמֵר לוֹ: 'אֵת זֶה בְּרַר לְךָ', וְעַל זֶה נֶאֱמַר: 'זֶה' מִנֵּת חֵלְקִי וְכוּסִי, אֲתָה תוֹמִיד גּוֹרְלִי', הַנִּחַת יָדִי עַל גּוֹרֵל הַטּוֹב לֹמֵר: 'אֵת זֶה קָח לְךָ':

(יז) וְאַם־יִפְנֶה לְבַבְךָ, הָרִי הָרַע: (יח) כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן, הָרִי הַמּוֹת: (יט) הִעַדְתִּי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ, שֶׁהֵם קִימִים לְעוֹלָם, וְכֹאֲשֶׁר תִּקְרָה אֲתָכֶם הָרַע, יִהְיוּ עֲדִים שְׂאֵנִי הַתִּרְיָתִי בָכֶם בְּכָל זֹאת. דָּבָר אֲחֵר: "הִעַדְתִּי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְגו'", אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: 'הִסְתַּכְּלוּ בְּשָׁמַיִם שִׁבְרָתִי לְשִׁמְשׁ אֲתָכֶם, שְׁמָא שִׁנוּ אֶת מִדְתָּם, שְׁמָא לֹא עָלָה גִלְגָּל כְּמָה מִן הַמְּוֹרָח וְהָאִיר לְכָל הָעוֹלָם, כְּעִנְיָן שְׁנַאֲמַר: "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְבָא הַשֶּׁמֶשׁ". הִסְתַּכְּלוּ בְּאֶרֶץ שִׁבְרָתִי לְשִׁמְשׁ אֲתָכֶם, שְׁמָא שְׁנָתָה מִדְתָּה, שְׁמָא וְרַעְתָּם אוֹתָהּ וְלֹא צִמְחָה, אוֹ שְׁמָא

הפטר נצבים

בישעיה פרק סא

וְשׁוֹשׁ אִישׁ בִּיהוָה תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהֵי כִּי הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי־יִשַׁע מַעֲלִי צְדָקָה יַעֲמִנִי כַּחַתָּן
 יִכְתֹּן פֶּאֶר וּכְפֹלָה תַעֲדָה כְּלִיָּהּ: כִּי כְּאֶרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגִנָּה זֶרַעֶיהָ תַצְמִיחַ בֵּן | אֲדֹנִי
 יְהוָה יַצְמִיחַ צְדָקָה וְתִהְלֶה־נִּגְדָּה כָּל חַגִּוִּים: סב « לִמְעַן צִיּוֹן לֹא אֶחְשָׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם
 לֹא אֲשַׁקּוּט עַד־יֵצֵא כְּנָגְהָ צְדָקָה וְיִשׁוּעָתָה בְּלִפְיֵד יִבְעֶר: » וְרָאוּ גוֹיִם צְדָקָה וְכָל־מַלְכִים
 בְּבוֹדָה וְקָרָא לָהּ שֵׁם חֲדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְבְּנוּ: וְהָיִית עֲמֶרֶת תִּפְאֶרֶת בִּיד־יְהוָה (כ)
 וְצִנּוֹף קָרִי) וְצִנּוֹף מְלוּכָה בְּכַף־אַלְהֵיהֶּ: « לֹא־יֵאמֹר לָהּ עוֹד עֲזוֹבָה וּלְאַרְצָהּ לֹא־יֵאמֹר עוֹד
 שְׂמָמָה כִּי לָהּ יִקְרָא חִפְצִיָּהּ וּלְאַרְצָהּ בַּעֲוִלָה כִּי־חִפֶּץ יְהוָה בָּהּ וְאַרְצָהּ
 תִּבְעַל: » כִּי־יִבְעַל בַּחֹר בְּתוֹלָה יִבְעֻלֹּךְ בְּנִיךָ וּמִשׁוֹשׁ חָתָן עַל־כֹּלָה יִשִּׁישׁ עָלֶיךָ
 אֲלֵהֶיךָ: « עַל־חֻמְתֶּיךָ יְרוּשָׁלַם הִפְקַדְתִּי שְׂמֵרִים כְּלִיָּהּ וְכָל־הַלִּילָה תִּמִּיד לֹא יִחְשׂוּ
 הַמְּזִבִּירִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי דָמִי לָכֵם: » וְאַל־תִּתְּנוּ דָּמִי לֹו עַד־יִכּוֹנֵן וְעַד־יִשִּׁים אֶת־יְרוּשָׁלַם
 תִּהְלֶה בְּאֶרֶץ: » נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֲזוֹ אִם־אֶתֶּן אֶת־דִּנְגָה עוֹד מֵאֲכָל לֹא־יִכְיֹד
 וְאִם־יִשְׁתּוּ בְּנִי־נֹכַר תִּירוּשָׁד אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ: » כִּי מֵאֲסָפִיו יֵאָכְלוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה
 וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתַּחֲוּ בַּחֲצֹצְרוֹת קֹדְשֵׁי: « עֲבְרוּ עֲבְרוּ בְּשַׁעְרִים פָּנוּ דֶרֶךְ הָעָם סָלוּ סָלוּ הַמִּסְלָה
 סָקְלוּ מֵאֲבֵן הָרִימוּ גַם עַל־הָעַמִּים: » הִנֵּה יְהוָה הַשְׁמִיעַ אֶל־קִצְצָה הָאֶרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן
 הִנֵּה יִשְׁעֶךָ בָּא הִנֵּה שְׁכָרוֹ אֵתוֹ וּפִעֲלָתוֹ לִפְנֵינוּ: » וְקָרָאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵּי יְהוָה
 וְלָהּ יִקְרָא דְרוֹשָׁה עִיר לֹא נִעְזְבָה: סג מִיָּדָה | בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה זֶה
 הַדּוֹר בְּלִבּוֹשׁוֹ צִעָה בָּרַב כַּחוֹ אֲנִי מוֹדֵר בְּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ: » מִדּוֹעַ אָדָם לְלִבּוֹשָׁד
 וּבְגָדֶיךָ בְּדֶרֶךְ בָּגַת: » פּוֹרָה | דֶּרֶכְתִּי לְבָדִי וּמַעֲמִים אֵין־אִישׁ אֵתִי וְאֶדְרָכֶם בְּאִפִּי וְאַרְמָסֶם
 בַּחֲמִתִּי וְיִן נִצָּחֶם עַל־ בְּגָדִי וְכָל־מִלְּבוּשֵׁי אֲנִי־אֵלֵתִי: » כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלֵּי
 בָּאָה: » וְאִבִּיט וְאֵין עוֹר וְאִשְׁתּוּמָם וְאֵין סוּמָךְ וְתוֹשַׁע לִי זִרְעִי וְחֲמִתִּי הִיא
 סִמְכָתִּנִּי: » וְאִבּוֹס עַמִּים בְּאִפִּי וְאִשְׁכָּרֶם בַּחֲמִתִּי וְאוֹרִיד לְאֶרֶץ נִצָּחֶם: » חֲסִדֵּי יְהוָה | אוֹכִיר
 תִּהְלֶת יְהוָה כָּעַל כָּל אֲשֶׁר־גִּמְלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוֹב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גִּמְלָם בְּרַחֲמָיו
 וּכְרַב חֲסִדָּיו: » וַיֵּאמֹר אֶד־עַמִּי הִמָּה בָּנִים לֹא יִשְׁקְרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: » בְּכָל־
 צָרָתָם | (כ) לֹא קָרִי) לֹו צָר וּמִלֵּאֶךָ פָּנָיו הוֹשִׁיעֶם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֲמִלָתוֹ הוּא גֹאֲלָם וַיִּנְטָלָם
 וַיִּנְשָׂאֵם כְּלִיָּמִי עוֹלָם:

פרשת וילך

לא א וילך משה וידבר את־הדברים האלה אל־כל־ישראל: וילך משה וידבר את־הדברים האלה אל־כל־ישראל: ואזל משה, ומליל, ית פתגמא האלין עם כל־ישראל: ב ויאמר אלהם בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא ויהיה אמר אלי לא תעבר את־הירדן הנה: ויאמר אלהם בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא ויהיה אמר אלי לא תעבר את־הירדן הנה: ויאמר להון, בר מאה ועשרין שנין אנא יומא דין, לית אנא יכול עוד למפק ולמעל. ויי אמר לי, לא תעבר ית ירדנא הדין: ג יהיה אלהיך הוא | עבר לפניך הוא־ישמיד את־הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר יהיה: יהיה אלהיך הוא | עבר לפניך הוא־ישמיד את־הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר יהיה: יי אלהך מימרה (ס"א: הוא) עבר קדמך, הוא ישעי ית עממא האלין מקדמך, ותירתנון. יהושע, הוא עבר קדמך, כמא די מליל יי: שני ד ועשה יהיה להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולא־רצם אשר השמיד אתם: ועשה יהיה להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולא־רצם אשר השמיד אתם: ויעבר יי להון, כמא די עבר, לסיחון ולעוג מלכי אמראה ולא־רעהון. די שיעי יתהון: ה ונתנם יהיה לפניכם ועשיתם להם ככל־המצוה אשר צויתי אתכם: ונתנם יהיה לפניכם ועשיתם להם ככל־המצוה אשר צויתי אתכם: וימסרנון יי קדמיכון. ותיעבדון להון, ככל־תפקדתא, די פקדית יתכון: ו חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תערצו מפניהם כיו | יהיה אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך: חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תערצו מפניהם כיו | יהיה אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך: תקיפו ואלימו, לא תדחלון ולא תתברון מקדמיהון. ארי יי אלהך, מימרה

רש"י

לחה". אלא מהו "לא אוכל"? איני רשאי, שנשלה ממני הרשות ונתנה ליהושע. דבר אחר: "לצאת ולבוא", בדברי תורה, מלמד שנסתמנו ממנו מסורות ומענינות החכמה: (ו) לא ירפך, לא יתן לך רפיון, להיות נעזב ממנו:

(א) וילך משה וגו': (ב) אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי, ביום זה אמות. וד' אמר אלי, זהו פרוש "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", לפי שה' אמר אלי. לא־אוכל עוד לצאת ולבוא, יכל שתשש כח? תלמוד לומר: "לא כהתה צינו ולא נס

רע"י

(ו) **כִּי אַתָּה תִּבְּרָא אֶת־הַיָּם הַזֶּה, 'אַרִּי אַתָּה תִּעוֹל עִם עַמָּא הַזֶּה**, מֹשֶׁה אָמַר לַיהוָה: 'זָקֵנִים שְׂבָדוֹר יִהְיוּ עִמָּךְ, הַכֹּל לִפִּי דַעְתָּן וְעַצְתָּן, אֲבָל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לַיהוָה: 'כִּי אַתָּה תִּבְּרָא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם, תִּבְּרָא, עַל כִּרְחֶם, הַכֹּל תִּלְוִי בָךְ, טַל מִסֵּל וְנֶחַךְ עַל קִדְקִדְוֹ, דְּבַר אֶחָד לְדוֹר וְלֹא שְׁנֵי דְבָרִים לְדוֹר: (ז) **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה וְגו'**, וַיִּתְּנָה, כְּשִׁנְגִּמָּה

במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל־ישראל באזניהם: במיתי כל־ישראל, להתחזקה קדם יי אלהך, באתרא די יתריעי. תקרי ית אורייתא הדא, קדם כל־ישראל ותשמענון: ^בהקהל את־העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את־כל־דברי התורה הזאת: הקהל את־העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את־כל־דברי התורה הזאת: כנוש ית עמא, גבריא ונשיא וטפלא, וגירך די בקרויך. בדיל דישמעון ובדיל דיילפון, וידחלון מקדם יי אלהכון, וישרון למעבד, ית כל־פתגמי אורייתא הדא: ^גובניהם אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו ליראה את־יהוה אלהיכם כל־הימים אשר אתם חיים על־האדמה אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה: ובניהם אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו ליראה את־יהוה אלהיכם כל־הימים אשר אתם חיים על־האדמה אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה: ובניהון די לא ידעו, ישמעון ויילפון, למדחל קדם יי אלהכון. כל־יומא, די אתון קימין על ארעא, די אתון עברין ית ירדנא לתמן, למירתה: חמישי (ששי כשהן מחוברות) ^דויאמר יהוה אל־משה הן קרבו ימִיךָ למוֹת קרא את־יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד: ויאמר יהוה אל־משה הן קרבו ימִיךָ למוֹת קרא את־יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד: ואמר יי למשה, הא קריבו ימִיךָ לממת. קרי ית יהושע, ואתעתדו במשכן זמנא ואפקדנה. ואזל משה ויהושע, ואתעתדו במשכן זמנא: ^{טו}וירא יהוה באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על־פתח האהל: וירא יהוה באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על־פתח האהל: ואתגלי יי במשכנא בעמודא דעננא. וקם, עמודא דעננא על תרע משכנא: ^{טז}ויאמר יהוה אל־משה הנך שכב עם־אבתיך וקם העם הזה וזנה אחריו אלהי גבר־הארץ

רש"י

(יב) האנשים, ללמד. והנשים, לשמע והטף, למה באו? לתת שכר למביאיהם: (יד) ואצונו, ואזונו: (טז) גברי־הארץ, גויי הארץ:

אֲשֶׁר הוּא בָּא-שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזֹבֵנִי וְהִפֵּל אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי
אִתּוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם-אֲבֹתֶיךָ וְקִם הָעָם הַזֶּה וַיִּזְנֶה אֶחָדִי
אֵלָי וְנָכַר-הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָּא-שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזֹבֵנִי וְהִפֵּל אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי
אִתּוֹ: וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה, הֵא אֶת שָׁכַב עִם אֲבֹתָהֶם. וַיִּקּוּם עַמָּא הַדִּין, וַיִּטְעִי בְּתֵר טַעֲוֹת עַמְּמִי אֶרְעָא, דִּי
הוּא עָלִיל לְתַמָּן בִּינֵיהוֹן, וַיִּשְׁבְּקוֹן דְּחִלְתִּי, וַיִּשְׁנֹן יַת קִימִי, דִּי גִזְרִית עִמָּהוֹן: ^ה וַיִּחַרְהָ אִפִּי בּוֹ
בְּיוֹם-הַהוּא וַעֲזֹבֹתִים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לָאֵכֹל וּמִצָּאָהוּ
רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וַאֲמַר בְּיוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי-אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי
מִצָּאוּנִי הָרַעוֹת הָאֵלֶּה: וַיִּחַרְהָ אִפִּי בּוֹ בְּיוֹם-הַהוּא וַעֲזֹבֹתִים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי
מֵהֶם וְהָיָה לָאֵכֹל וּמִצָּאָהוּ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וַאֲמַר בְּיוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי-אֵין
אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצָּאוּנִי הָרַעוֹת הָאֵלֶּה: וַיִּתְקוּף רִגְזִי בְּהוֹן בְּעֵדְנָא הַהוּא, וְאַרְחֻקְנוֹן, וְאִסְלַק שְׂכִינְתִּי
מִמָּהוֹן וַיְהוֹן לְמַבּוּז, וַיַּעֲרֹץ וַיְהוֹן בִּישָׁן סְגִיָּאָן וְעָקָן. וַיִּימַר בְּעֵדְנָא הַהוּא, הֲלֹא, מִדְּלִית שְׂכִינַת אֱלֹהֵי בִינִי,
עָרְעוּנִי בִישְׁתָּא הָאֵלִין: ^{יח} וַאֲנֹכִי הִסְתַּר אִסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא עַל כָּל-הָרַעָה
אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל-אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וַאֲנֹכִי הִסְתַּר אִסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם
הַהוּא עַל כָּל-הָרַעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל-אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וַאֲנֹא, סִלְקָא אִסְלִיק שְׂכִינְתִּי
מִמָּהוֹן בְּעֵדְנָא הַהוּא, עַל כָּל-בִּשְׁתָּא דִּי עָבְדוּ. אַרִי אֲתַפְּנִיאוּ, בְּתֵר טַעֲוֹת עַמְּמִיא: ^{יט} וַעֲתָה כְּתָבוּ
לָכֶם אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שִׁימָּה בְּפִיהֶם
לְמַעַן תִּהְיֶה-לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל: וַעֲתָה כְּתָבוּ לָכֶם
אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שִׁימָּה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה-לִּי הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל: וַכַּעַן, כְּתוּבוּ לְכוֹן יַת תְּשַׁבְּחָתָא הָדָא, וְאַלְפָּה לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל שׁוּיָה בְּסַמָּהוֹן.
בְּדִיל דְּתֵהִי קְדָמִי, תְּשַׁבְּחָתָא הָדָא, לְסַהֵיד בְּכִנֵּי יִשְׂרָאֵל: שְׁשׁוּ (שְׁבִיעִי כְּשֶׁהֵן מַחוּבְּרוֹת)
כִּי-אֲבִיָּאֲנוּ אֶל-הָאֲדָמָה | אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם וְזֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ
וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל-אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעָבְדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהִפֵּר

רע"י

(יז) **וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי**, כְּמוֹ שֶׁאֵינִי רוֹאֶה בְּצַרְתָּם: (יח) **אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת**, "הָאֵינִי הַשָּׁמַיִם", עַד "וְכִפַּר אֶמְתּוֹ עֲמוֹ": (כ) **וְנִאֲצִינִי**, וְהִקְסִינוּנִי, וְכֵן כָּל נֶאֱדָר לְשׁוֹן כְּעַס:

אֶת־בְּרִיתִי: כִּי־אֲבִיאֲנֹו אֶל־הָאֲדָמָה | אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּיו זִכַּת חֶלֶב וּדְבַשׁ
 וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשַׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם וַעֲבָדוּם וַנִּנְאֲצֹנִי וְהִפָּר אֶת־בְּרִיתִי:
 אֲרִי אֶעֱלֹנֶן, לֹא־רָעָא דִּי קִימִית לֹא־בַהֲתִתְּהוֹן, עֲבָדָא חֶלֶב וּדְבַשׁ, וְיִיכָלוֹן וְיִשְׁבַּעוּן וְיִתְפַּנְּקוּן. וְיִתְפַּנְּקוּן, בְּתֵר
 טַעוֹת עֲמֻמָּיָא וְיִפְלַחְנוּן, וְיִרְגְּזוּן קַדְמִי, וְיִשְׁנוּן יֵת קִימִי: כֹּא וְהָיָה כִּי־תִמְצָאֵן אֹתוֹ רָעוֹת
 רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעִנְיָתָהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי
 זִרְעוֹ כִּי יִדְעֵתִי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֲנֹו
 אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: וְהָיָה כִּי־תִמְצָאֵן אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעִנְיָתָהּ
 הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעֵתִי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא
 עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֲנֹו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: וְיִהִי, אֲרִי יַעֲרֹעַן יִתָּה בִּישָׁן סִיגָאן
 וְעָקוֹן, וְתִתְּב, תִּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קַדְמוֹהִי לְסֹהִיד, אֲרִי לֹא תִתְּנָשִׁי מִפֶּם בְּנוֹהִי. אֲרִי גִלִּי קַדְמִי יִצְרֵהוֹן, דִּי אֲנֹון
 עֲבָדִין יוֹמָא דִּין, עַד לֹא אֶעֱלֹנֶן, לֹא־רָעָא דִּי קִימִית: כֹּב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
 בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּלְמְדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
 בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּלְמְדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכָתַב מֹשֶׁה יֵת תִּשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא הַהוּא, וְאִלְפָה לְבָנֵי
 יִשְׂרָאֵל: כֹּג וַיִּצְּוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן וַיֹּאמְרוּ חֲזַק וְאַמִּץ כִּי אַתָּה תָּבִיא
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאַנְכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ:
 וַיִּצְּוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן וַיֹּאמְרוּ חֲזַק וְאַמִּץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאַנְכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ: וּפְקִיד יֵת יְהוֹשֻׁעַ בֶּר נֹון, וְאָמַר תִּקַּף וְאֵלִים, אֲרִי אַתָּה,
 תַּעֲלֵל יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא־רָעָא דִּי קִימִית לְהוֹן. וּמִימְרֵי יְהִי בְּסַעֲדָךְ: כֹּד וַיְהִי | כְּכִלּוֹת מֹשֶׁה
 לְכַתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עֵד תָּמָם: וַיְהִי | כְּכִלּוֹת מֹשֶׁה
 לְכַתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עֵד תָּמָם: וַהּוּה כֹד שְׂצִי מֹשֶׁה, לְמַכְתֵּב, יֵת פִּתְגָמִי
 אוֹרִיתָא הָדָא עַל סֵפֶרָא, עַד דְּשָׁלִימוֹ: שְׁבִיעִי כֹה וַיִּצְּוּ מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אֲרוֹן
 בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: וַיִּצְּוּ מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: וּפְקִיד

רש"י

(כא) וְעִנְיָתָהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד, שֶׁהִתְרִיתִי בּוֹ בְּתוֹכָהּ עַל כָּל הַמוֹצָאוֹת אוֹתוֹ. כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ, הָרִי זֶה הַבְּטָחָה
 לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִזְרָעִם לְגִמְרִי: (כג) וַיִּצְּוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן, מוֹסֵב לְמַעַלָּה כִּלְפֵי שְׂכִינָה, כְּמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ: "אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם:"

מֹשֶׁה ית לְוָאִי, נְטִלִי אֲרוֹן קִנְיָא דִּי, לְמִימַר: כֹּה לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמַּתָּם
 אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שֵׁם בְּךָ לְעֵד: לָקַח אֶת
 סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמַּתָּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שֵׁם בְּךָ לְעֵד:
 סְבוּ, ית סִפְרָא דְאֻרִּיתָא הַדִּין, וְתִשּׁוּנוֹן יְתָה, מִסְטַר אֲרוֹן קִנְיָא דִּי אֱלֹהִיכוֹן. וְיֵהִי תַמָּן בְּךָ לְסַהֲד: כֹּה כִּי
 אֲנֹכִי יֹדַעְתִּי אֶת־מֶרְיָךְ וְאֶת־עֲרֻפְךָ הַקָּשָׁה הֵן בְּעוֹדְנִי חַי עִמָּכֶם
 הַיּוֹם מִמָּרִים הֵיטֵם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי: כִּי אֲנֹכִי יֹדַעְתִּי
 אֶת־מֶרְיָךְ וְאֶת־עֲרֻפְךָ הַקָּשָׁה הֵן בְּעוֹדְנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הֵיטֵם עִם־יְהוָה
 וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי: אַרִי אָנָּה יִדְעָנָא ית סִרְכְּנוּתְךָ, וְיֵת קְדִלְךָ קִשְׂיָא. הָא עַד דְּאָנָּה קָיָם עִמָּכוֹן יוֹמָא
 דִּין, מִסְרָבִין הוֹיָתוֹן קָדָם יְיָ, וְאַף אַרִי בְּתַר דְּאָמוֹת: מִפְטִיר כֹּה הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי
 שְׁבִטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם וְאִדְבַּרְהָ בְּאֻזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱיֶדָה
 בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם
 וְאִדְבַּרְהָ בְּאֻזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱיֶדָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: כְּנִשּׁוּ
 לְוָתִי, ית כָּל־סְבִי שְׁבִטֵיכוֹן וְסִרְכֵיכוֹן. וְאִמְלִל קְדָמִיהוֹן, ית פְּתַגְמִיָּא הָאֵלֶּיךָ, וְאִסְהִיד בְּהוֹן, ית שְׁמִיָּא וְיֵת
 אֶרְעָא: כֹּה כִּי יֹדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוֹן וְסִרְתָּם מִן־הַדֶּרֶךְ
 אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקִרְאת אֶתְכֶם הָרְעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ
 אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם: כִּי יֹדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי
 כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוֹן וְסִרְתָּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקִרְאת אֶתְכֶם הָרְעָה
 בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם: אַרִי
 יִדְעָנָא, בְּתַר דְּאָמוֹת אַרִי חֲבֵלָא תַחְבֵּלוֹן, וְתַסְטוֹן מִן אֲרַחָא, דִּי פְקֻדִית יִתְכוֹן. וְתַעֲרַע יִתְכוֹן בִּישְׁתָּא בְּסוּף
 יוֹמָיָא, אַרִי תַעֲבֻדוֹן ית דְּבִישׁ קָדָם יְיָ, לְאַרְגָּזָא קְדָמוּהִי בְּעוֹבְדֵי יְדִיכוֹן: ל וְיִדְבַּר מֹשֶׁה בְּאֻזְנֵי

רש"י

כֹּה לָקַח אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ, וְאִם תֹּאמַר: הֲרֵי כִּבְר הָעִיד לְמַעַלְהָ:
 "הֵעִידִיתִי בְכֶם הַיּוֹם וְגו'?" הַתֵּם לְיִשְׂרָאֵל אָמַר, אֲבָל לְשָׁמַיִם וְלָאָרֶץ
 לֹא אָמַר, וְעַכְשָׁן בָּא לִוְמֹר: "הָאֻזְנֵי הַשָּׁמַיִם וְגו'." (כט) אַחֲרֵי מוֹתִי
 כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוֹן, וְהָרִי כָל יוֹמֹת יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִשְׁחִיתוּ, שְׁנָאֵמַר:
 "וְיַעֲבֹדוּ יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ?" מִכָּאן שֶׁתִּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם
 חֲבִיב עָלָיו כְּגֹפֶר, כָּל זְמַן שֶׁיְהוֹשֻׁעַ חַי, הָיָה נִרְאָה לְמֹשֶׁה כְּאִלּוּ
 הוּא חַי:

(כו) לָקַח, כְּמוֹ: "זְכוּר", "שְׁמוּר", "הִלּוּךְ". מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה,
 נִחְלָקוּ בּוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּבָבָא בְּתַרְא: יֵשׁ מִקָּדָם אוֹמְרִים: 'דָּף הָיָה
 בּוֹלֵט מִן הָאָרוֹן מִבְּחוּץ, וְשֵׁם הָיָה מִבְּחִין, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: 'מִצַּד הַלּוּחֹת
 הָיָה מִנֵּחַ, בְּתוֹךְ הָאָרוֹן: (כז) הִקְהִילוּ אֵלַי, וְלֹא תִקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם
 בְּתַצְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקְּהָל, לִפִּי שְׁנָאֵמַר: "עֲשֵׂה לָךְ", וְלֹא הִשְׁלִיט
 יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶם, וְאַף בְּחַיּוֹ נִגְזַר קָדָם יוֹם מוֹתוֹ (סְפָרִים אַחֲרִים:
 בְּיוֹם מוֹתוֹ), לָקִים מֶה שְׁנָאֵמַר: "וְאִין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת". וְאֶעֱיֶדָה

כָּל־קֶהֱל יִשְׂרָאֵל אֶת־דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תָּמָם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
בְּאָזְנֵי כָל־קֶהֱל יִשְׂרָאֵל אֶת־דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תָּמָם: וּמִלֵּיל מֹשֶׁה, קָדָם כָּל־קֶהֱלָא

דִּישְׂרָאֵל, ית פתגמי תשבחתא הדא. עד דשלימו:

הפטר וילך

בהושע פרק יד

כשקורין וילך בשבת שובה אז מפטירין "שובה ישראל", וכשנצבים וילך מחוברין אז קורין פרשת האזינו בשבת שובה, ואז מפטירין לנצבים וילך "שוש אשיש", ובפרשת האזינו מפטירין "שובה ישראל"

ב שוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ כִּי כִשְׁלֹת בַּעֲוֹנֶיךָ: ג קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה
אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תַּשָּׁא עוֹן וְקַח־טוֹב וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ: ד אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל־סוֹם
לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר־בָּךְ יִרְחַם יְתוֹם: ה אֲרָפֹא מִשׁוֹבְתָם
אֲהַבֶּם נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֲהִיָּה כַּטֹּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כִּשְׁוֹשָׁנָה וְיָךְ שְׂרָשׁוֹ
כְּלִבְנוֹן: ז יִלְכוּ וְיִנְקוּתָיו וְיִהְיֶה כְּנִית הוֹדוֹ וְרִיחַ לוֹ כְּלִבְנוֹן: ח יֵשְׁבוּ יִשְׁבִּי בְּצִלּוֹ יִחְיוּ דָגָן
וְיִפְרְחוּ כִגְפֵן זָכְרוּ כִיִּן לְבָנוֹן: ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לַעֲצָבִים אֲנִי עֲנִיתִי וְאֲשׁוּרְנוּ אֲנִי
כְּבָרוֹשׁ רַעְיוֹן מִמֶּנִּי פָּרִיד נִמְצָא: י מִי חֶכֶם וַיִּבֶן אֱלֹה נָבוֹן וַיַּדְעֵם כִּי־יִשְׂרָאֵל דְּרָכֵי יְהוָה
וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָּם: יא מִיכָה פֶּרֶק יִי־מִי־אֵל כְּמוֹד נִשְׂא עוֹן וְעָבַר עַל־פֶּשַׁע
לְשֹׂאֲרֵית נִחַלְתּוֹ לֹא־תִחְזֹק לְעַד אֲפֹ כִי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יב יָשׁוּב יִרְחֲמֵנוּ יִכָּשֶׁשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ
וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל־חַטָּאתָם: יג תִּתֵּן אִמָּת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ
לְאַבְתָּינוּ מִימֵי קָדָם:

הפטר וילך

כמנהג האשכנזים בישעיה פרק נה

א דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קִרְאוּהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב: ב יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכָו וְאִישׁ אֶון מִחֻשְׁבֹּתָיו
וְיָשֶׁב אֶל־יְהוָה וְיִרְחַמְהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסֻלּוֹחַ: ג כִּי לֹא מִחֻשְׁבֹּתַי מִחֻשְׁבֹּתֵיכֶם
וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְּרָכֵי נָאִם יְהוָה: ד כִּי־גִבְהוֹ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גִּבְהוֹ דְּרָכֵי מִדְּרָכֵיכֶם וּמִחֻשְׁבֹּתַי
מִמִּחֻשְׁבֹּתֵיכֶם: ה כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשֹׁמֶה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה
אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לִזְרַע וְלֶחֶם לֶאֱכֹל: ו כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא
מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רִיקִם כִּי אִם־עֲשֵׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפְצָתִי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: ז כִּי־בִשְׁמִיחָה
תֵּצֵאוּ וּבִשְׁלוֹם תּוּבְלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבְעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֵצֵי הַשָּׁדָה
יִמְחֲאוּ־כָף: ח תַּחַת הַנֶּעְצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ (כ) תַּחַת קֵרִי) וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הַדָּם וְהִיא
לִיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: ט כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קִרְוָה

יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהַגְלוֹת: אֲשֶׁר־יִעֲשֶׂה־זֹאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר
שֶׁבֶת מִחֻלּוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מִמַּעֲשׂוֹת כָּל־רָע: וְאַל־יֵאמָר בֶּן־הַנֶּכֶד הַגָּלוּהָ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
הַבְדֵּל יַבְדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֵאמָר הַסֵּרִים הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה
לְפָרְסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שִׁבְתוֹתַי וּבְחָרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי: וְנִתְּתִי לָהֶם
בְּבִיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לָו אֲשֶׁר לֹא יִכְרֹת: וּבְנֵי
הַנֶּכֶד הַגָּלוּיִם עַל־יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לְהוֹיֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר
שֶׁבֶת מִחֻלּוֹ וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי: וְהִבְיֹאוּתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי
עוֹלָתֵיהֶם וּזְבִיחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים: וְנֹאֵם אֲדַנִּי
יְהוָה מִקְבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עָלָיו לְנִקְבְּצוֹ:

פרשת האזינו

לֵב אֲ הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי: הָאֲזִינוּ
הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי: אֲצִיתוּ שָׁמַיָא וְאִמְלִל, וְתִשְׁמַע אֶרְעָא מִימְרֵי
פִּמִּי: ז יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי תִזְל כַּטָּל אִמְרָתִי כַּשְׁעִירָם עַל־דִּשְׁא
וְכַרְבִּיבִים עַל־יַעֲשֹׁב: יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי תִזְל כַּטָּל אִמְרָתִי כַּשְׁעִירָם עַל־
דִּשְׁא וְכַרְבִּיבִים עַל־יַעֲשֹׁב: יִבְסֶם כַּמָּטָר אֶלְפִנִּי, יִתְקַבֵּל כַּטָּל מִימְרֵי. כְּרוּחֵי מָטָר דְּנִשְׁבִּין
עַל דְּתַאֲה, וְכַרְסִיסֵי מִלְּקוּשָׁא דִּי עַל עֵשְׂבָא: ז כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבו גְּדֹל
לְאַלְהֵינוּ: כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבו גְּדֹל לְאַלְהֵינוּ: אַרִי בְּשֵׁמָא דִּי אֲנָא מְצִלִּי,
הָבו רְבוּתָא קְדָם אֱלֹהֵנָא: ז הַצּוֹר תַּמִּים פָּעֵלוּ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפַּט

רש"י

שְׁמַיִם בּוֹ, לְפִי שֶׁהִמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצָבִים לְבְרִית (סְפָרִים אַחֲרִים: יֵשׁ
עֲצָבִים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלֵכֵי דְרָכִים וְיֵשׁ שְׂהִיָּה בּוֹרוֹ מִלֵּא יִקְוֶה. כַּשְׁעִירָם,
לְשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה כְּתַרְגוּמוֹ: 'כְּרוּחֵי מָטָר', מֵה הַרוּחוֹת הַלְלוּ מַחְזִיקִין
אֶת הָעֲשָׂבִים וּמַגְדִּילִים אוֹתָם, אֵף דְּבָרֵי תוֹרָה מַגְדִּילִין אֶת לִוְמֵדֵיהֶן.
וְכַרְבִּיבִים, טִפֵּי מָטָר. וְנִרְאֶה לִּי עַל שֵׁם שִׁירָה כִּחַץ נִקְרָא רַבִּי
כְּמוֹ דָּאֵמַר: "רוֹבָה קִשֶׁת". דִּשְׁא, אֲרַבְרִי"ץ (גֵּרָאזְגוּיכִס), עֲטִיפַת
הָאָרֶץ מִכְסָה בִּרְקֶה. עֵשְׂב, קִלְח אֶחָד קְרוֹי עֵשֶׂב, וְכָל מִין וּמִין
לְעֲצֻמוֹ קְרוֹי עֵשֶׂב: (א) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, הִרִי כִ' מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן
'כְּאֲשֶׁר', כְּמוֹ: "כִּי תְּבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכֹּר שֵׁם ה', אֲתֵם
הָבו גְּדֹל לְאַלְהֵינוּ וּבְרָכּוֹ שְׁמוֹ. מִכָּאן אִמְרוּ שְׁעוּנִין: "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד
מַלְכוּתוֹ", אַחֵר בְּרָכָה שְׂבִמְקֻדָּשׁ: (ו) הַצּוֹר תַּמִּים פָּעֵלוּ, אֵף עַל
פִּי שְׁהוּא חֹזֵק כְּשֶׁמְבִיא פְרָעָנוֹת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְשִׁטָּף הוּא
מְבִיא כִּי אִם בְּדִין, כִּי תַמִּים פָּעֵלוּ.

(א) הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, שְׁאֲנִי מִתְרַה בָּהֶם בִּישְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אִתָּם עֲדִים
בְּדָבָר שֶׁכֵּן אִמְרָתִי לָהֶם שֶׁאֲתֵם תִּהְיוּ עֲדִים, וְכֵן "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ".
וְלִמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אִמְרוּ מִשָּׁה: "אֲנִי בֶשֶׁר וְדָם, לִמְחֹר
אֲנִי מוֹת, אִם יֵאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: לֹא קִבְּלָנוּ עַלִּינוּ הַבְּרִית, מִי כָּא
וּמִכְחִישֵׁם?" לְפִיכֵךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עֲדִים שֶׁהֵם קִיֻּמִּים
לְעוֹלָם, וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ, יָבוֹאוּ הָעֲדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם: הִגָּפִן תַּתֵּן
פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תַּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טָלָם, וְאִם יִתְחַיְבוּ תִּהְיֶה
בָּהֶם יָד הָעֲדִים תַּחֲלָה: "וְעֲצֹר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה
לֹא תַתֵּן אֶת יְבוּלָהּ", וְאַחֵר קֵד: "וְאִבְדֶּתֶם מִתְּרָה", עַל יְדֵי הָעוֹבְדֵי
כּוֹכָבִים: (ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי, זוֹ הִיא הָעֲדוּת שֶׁתִּעֲדוּ, שְׁאֲנִי
אוֹמֵר בְּפָנֵיכֶם, תוֹרָה שֶׁנִּתְּתִי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לְעוֹלָם, כַּמָּטָר
הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לְעוֹלָם, כְּאֲשֶׁר יַעֲרֹף הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר. יַעֲרֹף,
לְשׁוֹן יִשִּׁיף, וְכֵן "יַרְעֵפוּ דִּשָּׁן", "יַעֲרֵפוּ טַל". תִּזְל כַּטָּל, שֶׁהַכֹּל

אֶל אַמוּנָה וְאֵין עוֹל צְדִיק וַיֵּשֶׁר הוּא: הַצּוֹר תָּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָל־דְּרָכָיו
 מִשְׁפָּט אֶל אַמוּנָה וְאֵין עוֹל צְדִיק וַיֵּשֶׁר הוּא: תְּקִיפָא דְשַׁלְמִין עוֹבְדוּהִי, אַרִי כָל־אַרְחָתָהּ
 דִּינָא. אֵלֶּהָ מְהִימְנָא דְמִן קְדָמוּהִי עוֹלָא לֹא נִפְק, מִן קָדָם דְּזַכָּאִי וְקָשִׁיט הוּא: ה' שַׁחַת לוֹ לֹא
 בָּנִיו מוֹמִם דְּוֹר עֲקָשׁ וּפְתִלְתַּל: שַׁחַת לוֹ לֹא בָּנִיו מוֹמִם דְּוֹר עֲקָשׁ וּפְתִלְתַּל:
 חֲבִילוֹ לַהּוֹן לֹא לֵה, בָּנִיא דִּי פִלְחוֹ לְטַעֲוֹתָא. דָּרָא דְאַשְׁנִיאוּ עוֹבְדוּהִי וְאַשְׁתַּנִּיאוּ: ו' הַלִּיהוּה
 תַּגְמְלוּ־זֹאת עִם נָבֵל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קִנְיֶךָ הוּא עֲשִׂיךָ
 וַיִּכְנֶנְךָ: הַלִּיהוּה תַּגְמְלוּ־זֹאת עִם נָבֵל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קִנְיֶךָ הוּא עֲשִׂיךָ
 וַיִּכְנֶנְךָ: הָא קָדָם יי אַתּוֹן גְּמָלִין דָּא, עֲמָא דְקַבִּילוּ אוֹרִיתָא וְלֹא חֲכִימוּ. הָלֹא הוּא אָבוּךָ וְאַתָּה דִּילָהּ, הוּא
 עֲבָדְךָ וְאַתְּקֶנְךָ: שְׁנִי ז' זָכַר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דְּרִי־וֹדֵר שְׁאֵל אָבִיךָ
 וַיִּגְדֶּךָ זְקִנְיֶךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ: זָכַר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דְּרִי־וֹדֵר שְׁאֵל אָבִיךָ
 וַיִּגְדֶּךָ זְקִנְיֶךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ: אֲדַפְרֵי יוֹמִין דְּמִן עֲלֵמָא, אֲסַתְפַּל בְּשְׁנֵי דֵר וֹדֵר. שְׁאֵל אָבוּךָ וַיַּחֲזִי לָךְ,
 סְבִיךָ וַיִּמְרִין לָךְ: ה' בְּהִנְחֵל עֲלִיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוּ בִּנְי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלַּת
 עַמִּים לְמִסְפָּר בִּנְי יִשְׂרָאֵל: בְּהִנְחֵל עֲלִיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוּ בִּנְי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלַּת
 עַמִּים לְמִסְפָּר בִּנְי יִשְׂרָאֵל: בְּאַחְסָנָא עֲלֵאָה עֲמִמָּא, בְּפָרְשׁוּתָהּ בִּנְי אֲנָשָׁא. קִיִּים תַּחֲוִי עֲמִמָּא,
 לְמַנִּין בִּנְי יִשְׂרָאֵל: ט' כִּי חֵלֶק יְהוָה עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: כִּי חֵלֶק יְהוָה

רש"י

וַיִּכְנֶנְךָ, אַחֲרֵי כֵן בְּכָל מִינֵי בְּסִיס וְכֵן, מִכָּס כְּהֻנִּים, מִכָּס נְבִיאִים
 וּמִכָּס מַלְכִּים, כִּדְרָה שֶׁהֵכַל תְּלוּ בּוֹ: (ו) זָכַר יְמוֹת עוֹלָם, מִה עֲשָׂה
 בְּרֵאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו. בִּינוּ שְׁנוֹת דְּרִי־וֹדֵר, דּוֹר אָנוּשׁ, שֶׁהִצִּיף
 עֲלֵיהֶם מִי אוֹקִינוֹס, וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשִּׁטְפָם. דְּבַר אַחֵר: לֹא נִתְּתָם
 לְבִבְכָם עַל שֶׁעָבַר, "בִּינוּ שְׁנוֹת דְּרִי־וֹדֵר", לְהַבִּיא, שֶׁיֵּשׁ בִּידוֹ לְהַטִּיב
 לָכֵם וּלְהַנְחִיל לָכֵם יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ וְהַעוֹלָם הַבָּא. שְׁאֵל אָבִיךָ, אֵלֹהִים
 הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת, כִּמּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַלִּיהוּ: "אָבִי אָבִי רַכֵּב
 יִשְׂרָאֵל". וְקִנְיֶךָ, אֵלֹהֵי הַחֲכָמִים. וַיֹּאמְרוּ לָךְ, הֲרֵאשׁוֹנוֹת: (ו) בְּהִנְחֵל
 עֲלִיוֹן גּוֹיִם, כְּשֶׁהַנְּחִיל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַכְעִיסוֹ אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָם,
 הַצִּיפִּים וְשִׁטְפָם. בְּהַפְרִידוּ בִּנְי אָדָם, כְּשֶׁהִפְצִין דּוֹר הַפְּלִגָּה הָיָה
 בִּידוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא עֲשָׂה כֵן, אֵלֹהִים יֵצֵב גְּבּוּלוֹת עַמִּים,
 קוֹמָם וְלֹא אֲבָדָם. לְמִסְפָּר בִּנְי יִשְׂרָאֵל, בְּשִׁבְלֵי מִסְפָּר בִּנְי יִשְׂרָאֵל,
 שֶׁצִּידִידִין לְצֵאת מִבְּנֵי שָׁם, וְלְמִסְפָּר שֶׁבָּעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בִּנְי יִשְׂרָאֵל
 שֶׁיִּרְדּוּ לְמִצְרַיִם, הַצִּיב גְּבּוּלוֹת עַמִּים שֶׁבָּעִים לְשׁוֹן: (ט) כִּי חֵלֶק ה' עִמּוֹ,
 וְכִי הוּא חֵלֶקוֹ? עִמּוֹ, וְכִי הוּא עִמּוֹ? יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ, וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי

אֶל אַמוּנָה, לְשֵׁלֶם לְצַדִּיקִים צְדָקָתָם לְעוֹלָם הַבָּא, וְאַף עַל פִּי
 שֶׁמֵּאַחֵר אֶת תַּגְמִילוֹם, סוּפוּ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו. וְאֵין עוֹלָם, אֵף לְרִשְׁעִים
 מִשְׁלֵם שְׂכָר צְדָקָתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה. צְדִיק וַיֵּשֶׁר הוּא, הַכֹּל מִצְדִּיקִים
 עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ, וְכֵן רָאוּי וַיֵּשֶׁר לָהֶם. צְדִיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת וַיֵּשֶׁר הוּא
 וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ: (ה) שַׁחַת לוֹ לֵאמֹר, כְּתַרְגוּמוֹ: חֲבִילוֹ לַהּוֹן וְלֹא לִיהִי.
 בָּנִיו מוֹמִם, בָּנִיו הָיוּ, וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הֵיא מוֹמִם. בָּנִיו מוֹמִם,
 מוֹמִם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוֹמִי. דּוֹר עֲקָשׁ, עָקוֹם וּמַעֲקָל, כִּמּוֹ:
 "וְאַתָּה כָּל הַיִּשְׂרָאֵל יַעֲקֹשׁ", וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'חֲלָדָה שֶׁשְׁנֵיהֶם עֲקוּמוֹת
 וְעֲקֻשׁוֹת'. וּפְתִלְתַּל, אֲנִטוֹרִטִילִי"ש (פַּעֲרֵדְרַעֲהָ, פַּעֲרֻיִקְקַעֲלִט),
 כִּפְתִּיל הָיָה שֶׁגִּדְּלִין אוֹתוֹ וּמִקְפִּין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגְּדִיל. פְּתִלְתַּל,
 מִן הַתְּבוֹת הַכְּפּוּלוֹת, כִּמּוֹ: יִרְקָק, אֲדָמָה, סִחְרָר, סִגְלָל: (ו) הִלָּה
 תַּגְמְלוּ־זֹאת, לְשׁוֹן תִּמְיָה, וְכִי לְפָנָיו אֲתָם מַעֲצִיבִין, שֶׁיֵּשׁ בִּידוֹ
 לִיפְרַע מִכָּס, וְשֶׁהִטִּיב לָכֵם בְּכָל הַשּׁוֹבוֹת עִם נָבֵל, שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת
 הָעֲשׂוּי לָהֶם. וְלֹא חָכָם, לְהַבִּין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בִּידוֹ לְהַטִּיב
 וּלְהִרְעֵ. הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קִנְיֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר, שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶן הַסְּלָעִים
 וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה, שֶׁתִּקְנֶךָ בְּכָל מִינֵי תִקְנָה. הוּא עֲשִׂיךָ, אֵמָּה בְּאֵמוֹת.

עֲמוּ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: אֲרִי חוֹלָקָא דִּי עַמָּה. יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסַנְתָּה: ^א יִמְצָאֵהוּ בְּאַרְץ
 מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יִלָּל יִשְׁמֹן יִסְבְּכֶנְהוּ יְבוֹנְנֶהוּ יִצְרְנֶהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָיו:
 יִמְצָאֵהוּ בְּאַרְץ מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יִלָּל יִשְׁמֹן יִסְבְּכֶנְהוּ יְבוֹנְנֶהוּ יִצְרְנֶהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָיו:
 סְפִיק צְרִיכֵהוּן בְּאַרְע מִדְבָּרָא, וּבֵית צַחֲוֹנָא אַתָּר דִּי לִית מִיָּא. אֲשֶׁרֶנוּן סְחוּר סְחוּר לְשְׁכִינְתָּה, אֶלְפִּנוּן פִּתְגָמִי
 אֹרִיתָא, נְטָרֶנוּן כְּכַבֵּת עֵינֵהוּ: ^ב כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עַל-גּוֹזְלָיו יִרְחֹף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו
 יִקְחֵהוּ יִשְׁאֵהוּ עַל-אַבְרָתוֹ: כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עַל-גּוֹזְלָיו יִרְחֹף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו
 יִקְחֵהוּ יִשְׁאֵהוּ עַל-אַבְרָתוֹ: כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עַל-גּוֹזְלָיו יִרְחֹף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו
 מְנַסְלָהוּן עַל תְּקוּף אַבְרָתֵי: ^ג יְהוָה בָּדַד יִנְחֵנוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֶכֶר: יְהוָה בָּדַד
 יִנְחֵנוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֶכֶר: יְיָ בְּלַחֲדֵיהוֹן עֲתִיד לְאַשְׁרִייתָהוּ, בְּעֶלְמָא דְּהוּא עֲתִיד לְחַדְתָּא. וְלֹא
 יִתְקִים קְדָמוּהִי פִלְחֹן טַעֲוֹן: שְׁלִישִׁי ^ד יִרְכַּבְהוּ עַל- כְּמוֹתֵי בְּמַתִּי אֶרֶץ וַיֵּאכֹל תְּנוּבָת
 שְׂדֵי וַיִּגְקֵהוּ דְּבֶשׁ מִפְּלַע וְשִׁמֹן מִחֲלָמִישׁ צוּר: יִרְכַּבְהוּ עַל- כְּמוֹתֵי בְּמַתִּי אֶרֶץ

רש"י

למקום, אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות, לפי ששאר עופות יראים
 מן הנשר, שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם, לפיכך נושאן ברגליו
 מפני הנשר, אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושאן על
 כנפיו, אומר: 'מוטב שיכנס החץ בי ולא בכנף', אף הקדוש ברוך
 הוא: 'ואשא אתכם על כנפי נשרים', כשנסעו מצרים אחריהם
 והשיגום על חים, היו זורקים בהם חצים ואבנים בליסטראות, מיד:
 "ויסע מלאך האלהים וגו'", ויבא בין מחנה מצרים וגו' (יב ד' בְּדָד,
 ה' – בָּדַד ובטח נהגם במדבר. ואין עמו אל נכר, לא היה כח
 באחד מכל אלהי העובדי כוכבים להראות כחו ולהלחם עמהם.
 ורבתינו דרשוהו על העתיד, וכן תרגם אוגוסטוס. ואני אומר דברי
 תוכחה הם להעיד השמים והארץ, ויהא השירה להם לעד, שסופן
 לבגד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם, ולא הנולדות שהוא עתיד
 לעשות להם, לפיכך צריך לישב הדבר לקאן ולקאן, וכל הענין
 מוסב על "זכר ימות עולם, בינו שנות דר-דר", כן עשה להם, וכן
 עתיד לעשות, כל זה היה להם לזכר: (יג) יִרְכַּבְהוּ עַל-כְּמוֹתֵי אֶרֶץ,
 כל המקרא כתרגומו. יִרְכַּבְהוּ וגו', על שם שארץ ישראל גבוהה
 מכל הארצות. וַיֵּאכֹל תְּנוּבָת שְׂדֵי, אלו פרות ארץ ישראל שקלים
 לנוב ולהתבשל מכל פרות הארצות. וַיִּגְקֵהוּ דְּבֶשׁ מִפְּלַע, מעשה
 באחד שאמר לבנו בסיכני: 'הבא לי קציעות מן התבית'. הלך ומצא
 הדבש צף על פיה, אמר לו: 'זו של דבש היא', אמר לו: 'השקע
 ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה'. בְּמַתִּי אֶרֶץ, לשון גבה.
 שְׂדֵי, לשון שדה. חֲלָמִישׁ צוּר, תקפו וחזקו של סלע. כְּשֶׁאִינוּ
 דבוק לתבה שלאחריו נקוד 'חלמיש' וכשהוא דבוק נקוד 'חלמיש':
 וְשִׁמֹן מִחֲלָמִישׁ צוּר, אלו יתים של גוש חלב:

באבות, המשלש בג' נכיות: זכות אבי אביו, וזכות אביו, וזכותו,
 הרי ג', כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים. והוא ובניו היו לו לנחלה,
 ולא ישמעאל בן אברהם, ולא עשו בנו של יצחק: (י) יִמְצָאֵהוּ בְּאַרְץ
 מִדְבָּר, אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר, שקבלו עליהם תורתו
 ומלכותו ועלו, מה שלא עשו ישמעאל ויושבי הר שעיר, שנאמר:
 "וירח משעיר למו, הופיע מהר פארן". ובתהו ילל ישמון, ארץ
 ציה ושוממה, מקום יללת תנינים ובנות יצנה, אף שם נמשכו אחר
 האמונה, ולא אמרו למשה: 'היאך נצא למדברות, מקום ציה ושוממה?'
 כענין שנאמר: 'לכתף אחרי במדבר'. יִסְבְּכֶנְהוּ, שם סבבם וקיפם
 בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות, וסבבן בתחתית ההר, שכתפו
 עליהם בגיגית. יְבוֹנְנֶהוּ, שם, בתורה ובינה. יִצְרְנֶהוּ, מנחש, שרף,
 ועקרב ומן העובדי כוכבים. כְּאִישׁוֹן עֵינָיו, הוא השחר שבעין
 שהמאור יוצא הימנו. ואוגוסטוס תרגם: "ימצאהו", 'ספיקוהו כל צרכו
 במדבר', כמו: "ימצא להם", 'לא ימצא לנו הקר'. יִסְבְּכֶנְהוּ, 'אשרנון
 סחור סחור לשכנתה', אהל מועד באמצע דגלים לד' רוחות:
 (יא) כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ, נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על
 בניו, ואינו נכנס לקנו פתאם, עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו
 בכנפיו בין אילן לאילן, בין שוכה לחברתה, כדי שיעורו בניו ויהא
 בהן כח לקבלו. יַעִיר קִנּוּ, יעורר בניו. עַל-גּוֹזְלָיו יִרְחֹף, אינו
 מכביד עצמו עליהם, אלא מחפץ, גוגע ואינו גוגע, אף הקדוש ברוך
 הוא, שדי לא מצאנוהו שגיא כח, כשבא ליתן תורה, לא נגלה
 עליהם מרות אחת אלא מד' רוחות, שנאמר: "ה' מסיני בא וירח
 משעיר למו, הופיע מהר פארן, ואתה מרכבות קדש", "אלה מתקין
 בא", זו רוח רביעית. יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ, כשבא ליטלן ממקום

וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דָּבַשׁ מִסֹּלֶעַ וְשֶׁמֶן מִחֲלָמִישׁ צֹר: אֲשֶׁר־נֹון עַל תִּקְפִּי אֶרְעָא, וְאֹכְלִנֹון בֹּזַת שְׁנֵאִיהֹון. וַיֵּהֱב לַהֲוֹן בֹּזַת שְׁלִיטִי קְרוּיִן, וְנִכְסִי יִתְבִּי כְרִפִּין תְּקִיפִין: יד חֲמַאֲת בָּקָר וְחֵלֶב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנִי־בָשָׁן וְעֵתוּדִים עִם־חֵלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה וְדִם־עֵגֶב תִּשְׁתֶּה־מֶר: חֲמַאֲת בָּקָר וְחֵלֶב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנִי־בָשָׁן וְעֵתוּדִים עִם־חֵלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה וְדִם־עֵגֶב תִּשְׁתֶּה־מֶר: יֵהֱב לַהֲוֹן בֹּזַת מִלְכִּיהֹון וְשְׁלִיטִיהֹון, עִם עֵתֵר רַבְרַבִּיהֹון וְתִקְיִפִּיהֹון, עֲמָא דְאַרְעֵהֹון וְאַחֲסִנְתֵּהֹון, עִם בֹּזַת חִילִּיהֹון וּמִשְׁרִיתֵהֹון. וְדִם גְּבִרִיהֹון יִתְשַׁד כְּמִיָּא: טו וַיִּשְׁמֹן יִשְׁרוּן וַיִּבְעֹט שְׁמֹנֶת עֶבֶת פְּשִׁית וַיִּטֹּשׁ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֹּל צֹר יִשְׁעָתוֹ: וַיִּשְׁמֹן יִשְׁרוּן וַיִּבְעֹט שְׁמֹנֶת עֶבֶת פְּשִׁית וַיִּטֹּשׁ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֹּל צֹר יִשְׁעָתוֹ: וְעֵתֵר יִשְׂרָאֵל וּבְעֵט, אֲצִלַּח תִּקּוּף קִנָּא נִכְסִין. וַיִּשְׁבַּק פִּלְחֹן אֱלֹהֵי דְעִבְדֵּה, וְאַרְגֹּז קִדָּם תִּקְיָא דְפִרְקָה: טז יִקְנֵאֵהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבַת יִכְעִיסֵהוּ: יִקְנֵאֵהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבַת יִכְעִיסֵהוּ: אֲקִנְיָא קִדְמוּחִי בְּפִלְחֹן טַעֲוֹן. בְּתוֹעִיבְתָא אֲרִגִּיזוּ קִדְמוּחִי: ז יִזְבְּחוּ לִשְׁדִּים לֹא אֱלֹהֵי אֱלֹהִים לֹא יִדְּעוּם חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוֹם אֲבֹתֵיכֶם: יִזְבְּחוּ לִשְׁדִּים לֹא אֱלֹהֵי אֱלֹהִים לֹא יִדְּעוּם חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוֹם אֲבֹתֵיכֶם: דְּבַחוּ, לִשְׁדִּין דְּלִית בְּהֹון צְרוּף, דְּחִלֹן דְּלֹא יִדְּעוּן. חֲדַתָּן דִּי מִקְרִיב אֲתַעֲבִידָא, דְּלֹא אֲתַעֲסִקוּ בְּהֹון אֲבֹתְכֹון: יז צֹר יִלְדֵּךְ תִּשִּׁי וְתִשְׁבַּח אֵל מִחֲלָלְךָ:

רש"י

יש לשון קל בלשון 'כסוי' כמו: "וכסה קלון ערום", ואם כתב 'כסית' דגש, היה נשמע כסית את אחרים, כמו: "כי כסה פניו". וַיִּנְבֹּל צֹר יִשְׁעָתוֹ, גָּנְהוּ וּבָהֲוֹה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲחֹרֵיהֶם אֵל הֵיכַל ה' נָגוּ", אֵין נְבוּל גְּדוּל מִזֶּה: (טו) וַיִּקְנֵאֵהוּ, הִבְעִירוּ חֲמַתוֹ וַיִּקְנֵאֵהוּ. בְּתוֹעֵבַת, בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים כְּגוֹן מִשְׁכָּב זָכוּר וְכִשְׁפִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "תוֹעֵבָה:" (יז) לֹא אֱלֹהִי, כְּתִרְגוּמוֹ: 'דְּלִית בְּהֹון צְרוּף', אֵלוֹ הָיָה בָּהֶם צְרוּף לֹא הָיָה קִנָּא כְּפֹלָה כְּמוֹ עֲכָשׁוּ. חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ, אֲפֹלוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא הָיוּ רִגִּילִים בָּהֶם, עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה רוּאָה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר: 'זֶה צֶלֶם יְהוּדִי'. לֹא שְׁעָרוֹם אֲבֹתֵיכֶם, לֹא יָדְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שְׁעָרָתָם מִפְּנֵיהֶם. דְּרַךְ שְׁעָרוֹת הָאֲדָם לַעֲמֹד מִחֲמַת יָרְאָה, כִּד נִדְרַשׁ בַּסְּפָרִי. וַיֵּשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד "שְׁעָרוֹם", לְשׁוֹן "מִשְׁעִירִים יִדְּקוּ שֵׁם", שְׁעִירִים הֵם שְׂדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׁעִירִים חֲלָלוּ: (יח) תִּשִּׁי, תִּשְׁבַּח. וְרַבּוּתֵינוּ דְרָשׁוּ: כְּשֶׁבֶא לְהִטִּיב לָכֶם, אֲתֵם מְכַעֲסִין לִפְנֵי וּמִתִּישִׁין כַּחוּ מִלְּהִטִּיב לָכֶם. אֵל מִחֲלָלְךָ, מוֹצִיאֲךָ מִרְחֶם, לְשׁוֹן "יִחְלֵל אֱלֹהִים", "חֵיל כִּי־לֹדָה:"

(יח) חֲמַאֲת בָּקָר וְחֵלֶב צֹאן, זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲשֶׂהָ בָּקָר בְּרִיאִים וְעֹשְׂרִים בָּקָר רָעִי וּמֵאָה צֹאן". עִם־חֵלֶב כָּרִים, זֶה הָיָה בִּימֵי עֶשְׂרֵת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן". חֵלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה, זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיֶה לְחֵם שְׁלֹמֹה נָגוּ". וְדִם־עֵגֶב תִּשְׁתֶּה־חֲמֶר, בִּימֵי עֶשְׂרֵת הַשְּׁבָטִים "הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יֵין". חֲמַאֲת בָּקָר, הוּא שׁוֹמֵן הַנִּקְלֵט מִזֵּל גַּבִּי הַחֵלֶב. וְחֵלֶב צֹאן, חֵלֶב שֶׁל צֹאן, וְכִשְׁהוּא דְּבוּק נִקְוֹד 'חֵלֶב', כְּמוֹ "בְּחֵלֶב אִמּוֹ". כָּרִים, כְּבָשִׂים. וְאֵילִים, כְּמִשְׁמְעוֹ. בְּנִי־בָשָׁן, שְׁמָנִים הָיוּ. כְּלִיֹּת חֲטָה, חֲטִים שְׁמָנִים כְּחֵלֶב כְּלִיֹּת, וְגִסִּין כְּכֹלִיא. וְדִם־עֵגֶב, הָיָה שׁוֹתָה טוֹב (צְרִיד לומר: עֵגֶב) וְטוֹעֵם יֵין חֲשׁוֹב. חֲמֶר, יֵין בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי. חֲמֶר, אֵין זֶה שֵׁם דְּבַר, אֲלֹא לְשׁוֹן מִשְׁכָּב בִּשְׁעֵם, וּוינו"ש בְּלַע"ז (וויניג). וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת חֲלָלוּ אַחַר תִּרְגוּם שֶׁל אוֹנְקֵלוֹס: 'אֲשֶׁר־נֹון עַל תִּקְפִּי אֶרְעָא וְכו': (טו) עֶבֶת, לְשׁוֹן עֶבֶי. פְּשִׁית, כְּמוֹ "כִּסִּית", לְשׁוֹן: כִּי כִסָּה פָּנָיו בְּחֵלָבוֹ, כְּאֵדָם שֶׁשְׁמֹן מִבְּפָנָיו וְכִסְּיוֹ נִכְפָּלִים מִבְּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּעַשׂ פִּימָה עָלָי כִּסֵּל". פְּשִׁית,

צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך: דחלת תקיפא דבראך אתנשתא. שבקתא פלחן אלהא דעבדך: רביעי יט וירא יהוה וינאץ מפעם בניו ובנותיו: וירא יהוה וינאץ מפעם בניו ובנותיו: וגלי קדם יי ותקף רגזה, מדארגיזו קדמוהי בנין ובנין: ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא-אמן בם: ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא-אמן בם: ואמר, אסלק שכינתי מנהון, גלי קדמי מה יהא בסופהון. ארי דרא דאשניאו אנון, בניא דלית בהון הימנו: כא הם קנאוני בלא-אל פגעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא-עם בגוי נבל אכעיסם: הם קנאוני בלא-אל פגעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא-עם בגוי נבל אכעיסם: אנון אקניאו קדמי בלא דחלא, ארגיזו קדמי בטעותהון. ואנא אקננון בלא עם, בעמא טפשא ארגזנון: כב כיי-אש קדחה באפי ותיקד עד-שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים: כיי-אש קדחה באפי ותיקד עד-שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים: ארי קדום תקיף באשא נפק מקדמי ברגז, ושיצי עד שאול ארעית. ואספ ארעא ועללתה, ושיצי עד סיפי טוריא: כג אספה עלימו רעות חצי אכלה-בם: אספה עלימו רעות חצי אכלה-בם: אספ עליהון בישן. מכתשי אשיצי בהון: כד מזן רעב ולחמי רשף וקטב מרירי וישן בהמת אשלח-בם עם-חמת זחלי עפר: מזי רעב

רש"י

הרוה", "עולותיכם ספו על זבחיכם". דבר אחר "אספה", אכלה, כמו "פן תספה". חצי אכלה-בם, כל חצי אשלים בהם, וקללה זו לפי הפרענות לבקרה היא: חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזן רעב, אונקלוס תרגם: "נפחי כפן", ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של רבי משה הדרשן משילוש"א שמתת: שיערי רעב, אדם כחוש מגדל שער על בשרו. מזן, לשון ארמי שער, מזא, דהוה מהפך במזא. ולחמי רשף, השדים נלחמו בהם, שנאמר: "ובני רשף יגביהו עוף", והם שדים. וקטב מרירי, וקריתות שד ששמו מרירי. קטב, קריתת, כמו "אחי קטבד שאול". וישן בהמת, מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין. חמת זחלי עפר, ארס נחשים המהלכים על גחונם על העפר, כמים הזוחלים על הארץ. וזחלה, לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת דבר המשפף על העפר והולך:

(וכ) מה אחריתם, מה תעלה בהם בסופם. כי דור תהפכת המה, מהפכין רצונו לבעס. לא-אמן בם, אין גדולי נכרים בהם, כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה. אמן, לשון "ויהי אמן", נודרטור"ה בלע"ז (ערציהען, ערענהרן). דבר אחר: "אמן", לשון אמונה כתרגומו, אמרו בסיני "נעשה ונשמע", ולשעה קלה בשלון הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני, הבעירו חמת. בלא-אל, בדבר שאינו אלה. בלא-עם, בעובדי כוכבים שאין להם שם, כמו שנאמר: "הן ארץ כשדים זה העם לא היה", ובעשו הוא אומר: "בזוי אתה מאד". בגוי נבל אכעיסם, אלו המינים, וכן הוא אומר: "אמר נבל בלבד אין אלהים": (כב) קדחה, בערה. ותיקד, בכם עד היסוד. ותאכל ארץ ויבלה, ארצכם ויבלה. ותלהט, וירושלים המיסדת על ההרים, שנאמר: "ירושלים הרים סביב לה": (כג) אספה עלימו רעות, אחבר רעה על רעה, לשון "ספו שנה על שנה", "ספות

וּלְחַמֵּי רֶשֶׁף וְקָטָב מְרִירִי וְשֶׁן-בְּהֵמַת אֲשֶׁלַח-בָּם עִם-חֶמֶת זַחְלִי עָפָר: נִפְיֵחִי כָפֹן, וְאֶכּוּלִי עוֹף וּכְתִישִׁי רוּחִין בִּישִׁין. וְשֶׁן חֵיּוֹת בָּרָא אֶגְרִי בְּהוֹן, עִם חֶמֶת תַּנְיִנָּי דְזַחְלִין בַּעֲפָרָא: כֹּה מַחוּיִן תִּשְׁפַּל-חֶרֶב וּמַחֲדָרִים אֵימָה גַם-בַּחוּר גַּם-בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם-אִישׁ שִׁיבָה: מַחוּיִן תִּשְׁפַּל-חֶרֶב וּמַחֲדָרִים אֵימָה גַם-בַּחוּר גַּם-בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם-אִישׁ שִׁיבָה: מִבָּרָא תַתְּפִיל חֶרֶבָא, וּמַתְּנִיָּא חֶרֶגַת מוֹתָא. אִף עוֹלְמִיהוֹן אִף עוֹלְמַתְהוֹן, יִנְקִיחוֹן עִם סְבִיחוֹן: כֹּה אִמְרָתִי אֶפְאִיָּהֶם אֲשַׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם: אִמְרָתִי אֶפְאִיָּהֶם אֲשַׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם: אִמְרִית יַחּוּל רְגָזִי עֲלִיהוֹן וְאֲשִׁיצֶנּוּן. אֲבָשָׁל מִבְּנֵי אֲנָשָׁא דּוּכְרָנְהוֹן: כֹּה לֹאִי כַּעַם אוֹיֵב אֲגֹר פֶּן-יִנְכְּרוּ צָרִימוּ פֶן-יֹאמְרוּ יִדְנּוּ רָמָה וְלֹא יִהְיֶה פָעַל כָּל-זֹאת: לֹאִי כַּעַם אוֹיֵב אֲגֹר פֶּן-יִנְכְּרוּ צָרִימוּ פֶן-יֹאמְרוּ יִדְנּוּ רָמָה וְלֹא יִהְיֶה פָעַל כָּל-זֹאת: אֲלוּלָפוֹן, רְגָזָא דְסַנְאָה כְּנִישׁ, דְלָמָא יִתְרַכַּב בְּעַל דְכַבָּא. דְלָמָא יִימְרוּן יִדְנָא תְקִיפַת לָנָא, וְלֹא מִן קָדָם יִי הוּת כָּל-דָּא: כֹּה כִּי-גֹי אֲבָד עֲצוֹת הֵמָּה וְאִין בָּהֶם תְּבוּנָה: כִּי-גֹי אֲבָד עֲצוֹת הֵמָּה וְאִין בָּהֶם תְּבוּנָה: חֲמִישִׁי כֹּה לֹא חֲכָמוּ יִשְׁכִּילוּ זֹאת יִבְיִנוּ לְאַחֲרִיתָם: לֹא חֲכָמוּ יִשְׁכִּילוּ זֹאת יִבְיִנוּ לְאַחֲרִיתָם: אֲלוּ חֲפִימוּ אִסְתַּכְּלוּ כְּדָא, סִכְרוּ מָה יִהִי כְּסוּפָהוֹן: לֹא אֵיכָּה יִרְדֹּף אַחֲרֵי אֵלֶּף וּשְׁנַיִם יִנִּסּוּ רַבָּבָה אִם-לֹא כִּי-צוּרָם מְכָרָם וַיִּהְיֶה הַסִּגְיָרָם: אֵיכָּה יִרְדֹּף אַחֲרֵי אֵלֶּף וּשְׁנַיִם יִנִּסּוּ רַבָּבָה אִם-לֹא כִּי-צוּרָם מְכָרָם וַיִּהְיֶה הַסִּגְיָרָם: אֲכַדִּין יִרְדֹּף חַד לְאַלְפָא, וַתְּרִין יַעֲרָקוּן לְרַבּוּתָא. אֲלֵהִין (אָרִי) תְקִיפָהוֹן מִסְרַנּוֹן, וַיִּי אֲשַׁלְמַנּוֹן:

רש"י

"אֲמַצְכֶם בְּמוֹ פִי", וְהָא' הַתִּיכּוּנָה אֵינָה רְאוּיָה בּוֹ כָּלֵל. וְאוּנְקִלוֹס תַּרְגָּם אַחֵר לְשׁוֹן הִבְרִיתָא הַשְּׁנוּיָה בַּסְפָּרִי הַחוּלְקַת תְּבָה זֶה לָג' תְּבוּת: אִמְרָתִי אִף אֵי הֶם, אִמְרָתִי בִּאֲפִי: 'אֲתַנֵּם כְּאֵלּוּ אֵינֶם, שִׁיאֲמָרוּ רְאוּיָהֶם עֲלֵיהֶם: אֵינָה הֵם': (כז) 'לֹאִי כַּעַם אוֹיֵב אֲגֹר, אִם לֹא שְׂכַעַס אוֹיֵב כְּנִסּוֹ עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם, וְאִם יוֹכֵל לָהֶם וּלְשַׁחֲתָם, יִתְּלֶה הַגְּדֵלָה בּוֹ, וּבִאֲלֵהוּ, וְלֹא יִתְּלֶה הַגְּדֵלָה בִּי, וְהוּא שְׂנֵאמֶר: "פֶּן יִנְכְּרוּ צָרִימוּ", יִנְכְּרוּ הַדְּבָר לְתַלּוּת גְּבוּרָתוֹ בְּעֻבּוּדַת כּוֹכְבִּים, שְׂאִין הַגְּדֵלָה שְׁלוֹ. פֶּן-יֹאמְרוּ יִדְנּוּ רָמָה וְגו': (כח) כִּי, אוֹתוֹ גֹּי. אֲבָד עֲצוֹת הֵמָּה וְאִין בָּהֶם תְּבוּנָה, שְׂאֵלוּ הֵיוּ חֲכָמִים יִשְׁכִּילוּ זֹאת: "אֵיכָה יִרְדֹּף וְגו'". (כט) יִבְיִנוּ לְאַחֲרִיתָם, יִתְּנוּ לֵב לְהַתְּבַוֵּן לְסוּף פְּרַעְנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל: (ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אַחֲרֵי, מִמֶּנּוּ אֵלֶּף מִיִּשְׂרָאֵל. אִם-לֹא כִּי-צוּרָם מְכָרָם וַיִּהְיֶה הַסִּגְיָרָם, מְכָרָם וּמִסְרָם בְּיָדוֹ, דְּלִיבִיר-ר' בְּלַע"ו (איבערגעבען):

(כח) מַחוּיִן תִּשְׁפַּל-חֶרֶב, מַחוּיִן לְעִיר תִּשְׁכַּלְם חֶרֶב גִּיסוֹת. וּמַחֲדָרִים אֵימָה, כְּשִׁבוּרָתָא וְנִמְלֵט מִן הַחֶרֶב, חֲדָרִי לְבוֹ נּוֹקְפִים עָלָיו מִחֶמֶת אֵימָה, וְהוּא מוֹת וְהוּלָף בּוֹ. דְּבָר אַחֵר: "וּמַחֲדָרִים אֵימָה", בְּבִית תְּהִיָּה אֵימַת דְּבָר, כְּמָה שְׂנֵאמֶר: "כִּי עֲלֶה מוֹת בְּחַלּוּנֵינוּ", וְכֵן תַּרְגָּם אֲנִיקְלוֹס. דְּבָר אַחֵר: "מַחוּיִן תִּשְׁפַּל-חֶרֶב", עַל מַה שְּׂעָשׂוּ בַּחוּצוֹת, שְׂנֵאמֶר: "וּמִסְפָּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שְׂמַתָּם מִזְבָּחוֹת לְבִשְׁת". וּמַחֲדָרִים אֵימָה, עַל מַה שְּׂעָשׂוּ בַּחֲדָרִי חֲדָרִים, שְׂנֵאמֶר: "אֲשֶׁר זָקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֲשֶׁךְ בַּחֲדָרִי מִשְׁכִּיתוֹ:" (כז) אִמְרָתִי אֶפְאִיָּהֶם, אִמְרָתִי בְּלִבִּי אֶפְאֵה אוֹתָם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ "אֶפְאִיָּהֶם", אֲשִׁיתָם פְּאֵה, לְהַשְׁלִיכָם מִעַל הַפֶּקֶר, וְדַגְמָתוֹ מִצִּינּוֹ בְּעֻזָּא: "וַתֵּתֶן לָהֶם מִמְּלֻכּוֹת וְעֲמֻמִּים וַתַּחֲלֵקֵם לְפָאָה", לְהַפְקֵר, וְכֵן חֲדָרִי מִנְחָם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: "יַחּוּל רְגָזִי עֲלִיהוֹן", וְלֹא יִתְּנוּ, שְׂאֵם כֵּן הָיָה לוֹ לְכַתֵּב: "אֶפְאִיָּהֶם", אַחַת לְשׁוּמוֹשׁ, וְאַחַת לְיִסוּד, כְּמוֹ: "אֲאֹרֶךְ",

לֹא כִּי לֹא כְצוּרָנוּ צוּרָם וְאִיִּבְנוּ פְּלִילִים: כִּי לֹא כְצוּרָנוּ צוּרָם וְאִיִּבְנוּ פְּלִילִים: אַרִי, לֹא כְתִקְפָּנָא תִקְפָּהוּ, וּבְעָלִי דְכִבְנָא הוּוּ דִינָנָא: לֵב בִּי־מִגְפָּן סֹדֶם גִּפְנָם וּמִשְׁדָּמַת עֲמֹרָה עֲנִבְמוּ עֲנִבֵּי־רוּשׁ אֲשַׁכְּלַת מְרֹת לָמוּ: כִּי־מִגְפָּן סֹדֶם גִּפְנָם וּמִשְׁדָּמַת עֲמֹרָה עֲנִבְמוּ עֲנִבֵּי־רוּשׁ אֲשַׁכְּלַת מְרֹת לָמוּ: אַרִי כְפָרְעֻנוּת עֲמָא דְסֹדֶם פְּרַעְנוּתְהוֹן, וְלִקְוֹתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה. מִחְתָּהוֹן בִּישָׁן פְּרִישִׁי חוּזִין, וְתִשְׁלַמַת עוֹבְדִיהוֹן כְּמִרְוֹתְהוֹן: לֵב חֶמֶת תַּנִּינָם יִינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכֹזֶר: חֶמֶת תַּנִּינָם יִינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכֹזֶר: הָא כְמֶרֶת תַּנִּינָא כֶּס פְּרַעְנוּתְהוֹן, וּכְרִישׁ פְּתָנִי חוּזִין אֲכֹזְרִין: לֵב הֵלֹא־הוּא כָּמֶם עֲמָדִי חֲתוּם בְּאוֹצְרָתִי: הֵלֹא כָל־עוֹבְדִיהוֹן גִּלּוּ קְדָמִי. גִּיזִין לִיּוֹם דִּינָא בְּאוֹצְרִי: לֵב לִי נָקֶם וְשָׁלָם לָעַת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קְרוֹב יוֹם אִידָם וְחָשׁ עֲתֵדַת לָמוּ: לִי נָקֶם וְשָׁלָם לָעַת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קְרוֹב יוֹם אִידָם וְחָשׁ עֲתֵדַת לָמוּ: קְדָמִי פְרַעְנוּתָא וְאַנָּא אֲשִׁלָּם, לַעֲדָן דִּיגִלּוֹן מֵאַרְעָהוֹן. אַרִי קָרִיב יוֹם תִּכְרַהוֹן, וּמִבְּע דַּעֲתִיד לְהוֹן: לֵב בִּי־יֵדִין יְהוָה עֲמֹו וְעַל־עֲבָדִיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה בִּי־אַזְלַת יָד וְאַפֶּם עֲצוֹר וְעֻזּוֹב: בִּי־יֵדִין יְהוָה עֲמֹו וְעַל־עֲבָדִיו יִתְנַחֵם כִּי

רש"י

(לא) כִּי לֹא כְצוּרָנוּ צוּרָם, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לְאוֹיְבִים לְהִבִּין שֶׁהֵם הַסֹּגִירִים, וְלֹא לָהֶם וְלֹאֲלֵהֶם הַנֶּצְחוֹן, שֶׁהָיָה עַד הַנָּה לֹא יָכֻלוּ כָלוֹם אֲלֵהֶם כְּגֵד צוּרָנוּ, כִּי לֹא כָסִלְעוּנוּ סִלְעָם, כָּל צוּר שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן סִלְעַת. וְאִיִּבְנוּ פְּלִילִים, וְעָכְשׁוּ אוֹיְבֵינוּ שׁוּפְטִים אוֹתָנוּ, שֶׁהָיָה צוּרָנוּ מְכַרְנוּ לָהֶם, (סְפָרִים אַחֲרֵיהֶם: הָרִי שְׁצוּרָנוּ מְכַרְנוּ לָהֶם): (לֵב) בִּי־מִגְפָּן סֹדֶם גִּפְנָם, מוֹסֵב לְמַעֲלָה: אֲמַרְתִּי בְלִבִּי אֶפְאַיְהֶם, אֲשֶׁבִית וְכָרֶם, לִפִּי שֶׁמַּעֲשִׂיהֶם מַעֲשֶׂה סֹדֶם וְעֲמֹרָה. שְׁדָּמַת, שְׂדֵה תְבוּאָה, כִּמוֹ: "וְשְׁדָּמַת לֹא עָשָׂה אֶכְלִי", "בְּשְׁדָּמַת קִדְרוֹן". עֲנִבֵּי־רוּשׁ, עָשָׂה מֶרֶץ. אֲשַׁכְּלַת מְרֹת לָמוּ, מִשְׁקָה מֶרֶץ רָאוּי לָהֶם, לִפִּי מַעֲשִׂיהֶם פְּרַעְנוּתָם, וְכֵן תִּרְגָּם אוֹנְקִלוֹס: "וְתִשְׁלַמַת עוֹבְדִיהוֹן כְּמִרְוֹתְהוֹן": (לֵב) חֶמֶת תַּנִּינָם יִינָם, כְּתִרְגוּמוֹ: "הָא כְמֶרֶת תַּנִּינָא כֶּס פְּרַעְנוּתְהוֹן, הָנָה כְּמִרְוֹת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתָּה פְּרַעְנוּתָם. וְרֹאשׁ פְּתָנִים, כּוֹסֶם, שְׁהוּא אֲכֹזֶר לְנִשּׁוּד. אוֹיֵב אֲכֹזְרִי בָּא וְיִפְרַע מֵהֶם: (לֵב) הֵלֹא־הוּא כָּמֶם עֲמָדִי, כְּתִרְגוּמוֹ, כְּסִבּוּרִים הֵם שֶׁשִּׁכְּחִי מַעֲשִׂיהֶם? כָּלֵם גִּנּוּזִים וּשְׁמוּרִים לִפְנֵי. הֵלֹא־הוּא, פְּרִי גִפְנָם וּתְבוּאָת שְׁדָּמַתָּם כִּמוֹם עֲמָדִי: (לֵב) לִי נָקֶם וְשָׁלָם, עֲמִי נִכּוֹן וּמִזְמֵן פְּרַעְנוּתָם נָקֶם וְשָׁלָם לָהֶם כְּמַעֲשִׂיהֶם. הַנָּקֶם יִשְׁלַם לָהֶם גְּמוּלָם. וְיֵשׁ מִפְּרִשִׁים "וְשָׁלָם", שֶׁם דָּבָר כִּמוֹ "וְשָׁלוֹם", וְהוּא מִגִּזְרֵי: "וְהִדְבֵּר אֵין בָּהֶם", כִּמוֹ וְהִדְבּוּר, וְאִמְרֵי אֲשִׁלָּם לָהֶם. לָעַת תָּמוּט רַגְלָם, כְּשֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם, שֶׁהֵם סְמוּכִים עֲלָיו. כִּי

עֻזּוֹב עִיר תְּהִלָּה:

יִרְאָה כִּי־אֲנִילָת לִדְ וְאִפֹּס עֲצוּר וְעֲזוּב׃ אַרְי יִדִין יִי דִינָא דַעְמָה, וּפְרַעֲנוּת עֲבֻדְהִי צְדִיקָא
יִתְפַּרַע. אַרְי גְּלִי קְדֻמוֹהִי דְבַעֲדֵן דְּתַתְּקַף עֲלֵיהוֹן מַחַת סְנָאָה, יְהוֹן מְטַלְטְלִין וּשְׂבִיקִין׃ לֵא וְאָמַר אִי
אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֲסִיו בּוֹ׃ וְאָמַר אִי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֲסִיו בּוֹ׃ וַיִּמַּר אֵן דְּחִלְתְּהוֹן, תְּקִיפָא
דְּהוּוֹ רְחִיצִין בַּה׃ לֵא אֲשֶׁר חֶלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכְלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יְקוּמוּ
וַיַּעֲזְרָכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ אֲשֶׁר חֶלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכְלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם
יְקוּמוּ וַיַּעֲזְרָכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ דִּי תִרְב נִכְסֵתְהוֹן הוּוֹ אֲכָלִין, שְׁתֵּן חֲמַר נִסְפִיהוֹן. יְקוּמוּן
כַּעַן וַיִּסְעֲדוּנְכוֹן, יְהוֹן עֲלִיכוֹן מְגוֹן׃ לֵא רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית וְאַחִיָּה מַחְצָתִי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל׃ רְאוּ
עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית וְאַחִיָּה מַחְצָתִי וְאֲנִי אֲרַפָּא
וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל׃ חֲזוּ כַּעַן, אַרְי אָנָּא אָנָּא הוּא, וְלִית אֱלֹה בִּר מְנִי. אָנָּא מְמִית וּמְחִי, מַחֲנִינָא וְאַף
מְסִינָא, וְלִית מִן יְדֵי מְשׁוּזִיב׃ שְׁשִׁי מִ כִּי־אִשָּׁא אֶל־שָׁמַיִם יְדִי וְאַמְרָתִי חֵי אֲנֹכִי
לְעֵלָם׃ כִּי־אִשָּׁא אֶל־שָׁמַיִם יְדִי וְאַמְרָתִי חֵי אֲנֹכִי לְעֵלָם׃ אַרְי אֲתַקְנִית בְּשִׁמְיָא בֵּית
שְׁכִינְתִּי, וְאַמְרִית, קִיָּם אָנָּא לְעֵלְמִין׃ מֵא אֶם־שִׁנּוּתִי בְּרַק חֲרָפִי וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפָּט
יְדִי אֲשִׁיב נָקָם לְצָרִי וְלִמְשֻׁנָּי אֲשַׁלֵּם׃ אֶם־שִׁנּוּתִי בְּרַק חֲרָפִי וְתֹאחֲזוּ
בְּמִשְׁפָּט יְדִי אֲשִׁיב נָקָם לְצָרִי וְלִמְשֻׁנָּי אֲשַׁלֵּם׃ אֶם עַל חַד תִּרִין כְּחֲזוּ בְּרַקָּא, מְסוּף שְׁמִיָּא
וְעַד סוּף שְׁמִיָּא תִתְגַּלִּי חֲרָפִי, וְתַתְּקַף בְּדִינָא יְדִי. אֲתָב פְּרַעֲנוּתָא לְשִׁנָּי, וְלִכְעֵלִי דְּכַבִּי אֲשַׁלֵּם׃ מִבְּ אֲשַׁכִּיר
חֲצִי מוֹדָם וְחֲרָפִי תֹאכַל בְּשֶׁר מוֹדָם חֲלָל' וְשִׁבּוּהָ מִרְאֵשׁ פְּרַעֲוֹת

שֶׁהָרָעוּ לָכֵם, אֲשֶׁר אֲנִי קֹצֵפְתִי מֵעַתָּה וְהָמָּה עֲזָרוּ לְרָעָה. דָּבָר אַחֵר:
 "וְתֹאמְרוּ יְדִי", אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְחֻזְקִי בְּהַ לְנֶגְם נֶגְם. **אֲשִׁיב נֶגְם**
 וְגו', לְמַדוּ רְבוּתִינוּ בְּאִגָּדָה, מֵתוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שְׁאָמַר "וְתֹאמְרוּ
 בְּמִשְׁפָּט יְדִי", לֹא כְּמִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם מִדַּת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מִדַּת
 בֶּשֶׁר וְדָם וּזְרָק חַץ וְאִינוּ יָכֹל לְהִשְׁבִּיב, וְתִקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּזְרָק חַצִּי
 וְיֵשׁ בִּידוֹ לְהִשְׁכֵּם כְּאִלוּ אוֹחֲזֵן בִּידוֹ, שֶׁהָיָה בְּרַק הוּא חֲצוֹ, שְׁאָמַר
 כָּאן "בְּרַק חֲרָבִי, וְתֹאמְרוּ בְּמִשְׁפָּט יְדִי", וְהַמִּשְׁפָּט הָיָה לְשׁוֹן פְּרָעִיזוֹת
 הוּא, בְּלִעְז' יוֹשִׁטִיצ'א (לוֹטִישׁ גִּזְעוּעַטֶּךָ בְּעִשְׂטָאפֶּעֶן): (מג) **אֲשִׁכִּיר**
חֲצִי מִדָּם, הָאֵיב. וְחֲרָבִי תֹאכֵל בֶּשֶׁר, בֶּשָׂרָם. מִדָּם חֲלָל וּשְׂבִיבָה,
זֹאת תִּהְיֶה לָּהֶם מִצֵּוֶן דָּם חֲלָלִי (סִפְרִים אַחֲרִיִּים: חֲלָלִי דָם) יִשְׂרָאֵל
וּשְׂבִיבָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם. מְרֹאשׁ פְּרִעוֹת אוֹיֵב, מִפְּשַׁע תַּחֲלַת פְּרִצוֹת
הָאֵיב, כִּי כִשְׁהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא הָיָה נִפְרָע מִקְּעוּבָדִי כּוֹכְבִּים, הָיָה
פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עוֹנֵם וְעוֹנֹתָם אֲבוֹתֵיהֶם מְרֹאשִׁית פְּרִצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל:

(לו) **וְאָמַר**, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם. **אִי אֱלֹהֵינוּ**, עֲבוּדָת כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ. **צוּר חֲסִיו בּוֹ**, הַסֵּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחֲמָה וְהַצֶּהַר, כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ לְהִגָּן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה: (לז) **אֲשֶׁר חָלַב וְנָחִימוֹ**, הָיוּ אוֹתָן אֱלֹהוֹת אוֹכְלִים, שֶׁהָיוּ מְקַרְבִּים לִפְנֵיהֶם נְשׁוּתִים יְיָ נֹסִיכִם. **יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה**, אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר: (לט) **רְאוּ עֵתָה**, הִבֵּינוּ מִן הַפְּרָעָנוּת שֶׁהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאֲשַׁיְעֲכֶם וְאֵין מוֹחָה בְּיָדִי. **אֲנִי אֲנִי הוּא** אֲנִי לְהַשְׁפִּיל וְאֲנִי לְהָרִים. **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי**, עוֹמֵד כְּגֹנֵד לְמַחֲוֹת. **עִמָּדִי**, דְּגֻמְתָּ וְכֻמוֹנִי. **וְאֵין מִדֵּי מִצִּיל**, הַפּוֹשְׁעִים בִּי: (מ) **כִּי אֶשָּׂא אֱלֹשִׁמִּים יָדַי**, כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדַי אֶל עַצְמִי בְּשׁוּבָעָה. **וְאָמַרְתִּי חֵי אֲנֹכִי**, לְשׁוֹן שׁוּבָעָה הוּא, אֲנִי נִשְׁבַּע "חֵי אֲנֹכִי": (מא) **אִם-שִׁנּוּתִי בָרַק חֲרָבִי**, אִם אֶשְׁנֶן אֶת לֵהָב חֲרָבִי, כְּמוֹ לִמְעַן הִיּוֹת לָהּ בָּרַק, פִּלְגַּנְדֹּר"ר (גִּלְגַּלְצִי). **וְתֵאֱחָז בְּמִשְׁפַּחַי יָדִי**, לְהַגִּיד מִדַּת הַרְחִמִים בְּאוֹרְבֵי

אויב: אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות
 אויב: ארזי גירי מדמא, וחרבי תקטול בעממא. מדם קטילין ושכין, לאעדאה כתרין מריש סנאה ובעל
 דכבא: מג הרנינו גוים עמו כי דם-עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר
 אדמתו עמו: הרנינו גוים עמו כי דם-עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר
 אדמתו עמו: שבחו עממא עמה, ארי פרענות עבדוהי צדיקא יתפרע. ופרענותא יתיב לשנאוהי,
 ויכפר על ארעה ועל עמה: שביעי מר ויבא משה וידבר את-כל-דברי
 השירה-הזאת באזני העם הוא והושע בן-נון: ויבא משה וידבר
 את-כל-דברי השירה-הזאת באזני העם הוא והושע בן-נון: ואתא משה, ומליל, ית
 כל-פתגמי תשבחתא דא קדם עמא. הוא והושע בן-נון: מה ויכל משה לדבר את-כל-
 הדברים האלה אל-כל-ישראל: ויכל משה לדבר את-כל-הדברים האלה

רש"י

רגל: "לו כי-ידין ה' עמו, בלשון זה משמש" כי ידיו, בלשון
 'דקא', ואין ידיו לשון יסורין, אלא כמו: 'כי יריב את ריבם מיד
 עושקיהם, כי יראה כי אולת יד וגו'." (לו) ואמר אי אלהימו,
 האויב יאמר: "אי אלהימו", של ישראל, כמו שאמר טיטוס הרשע
 כשגבר את הפרכתו, כענין שנאמר: "ותרא אויבתי ותכסה בושה,
 האומרה אלי איז ה' אלהיך:" (לט) ראו עתה כי אני וגו', אז יגלה
 הקדוש ברוך הוא ישועתו ויאמר: "ראו עתה כי אני אני הוא",
 מאתי באת עליהם הרעה, ומאתי תבא עליהם הטובה. ואין מידי
 מצייל, מי שיצייל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי אשא
 אף שמים ידי, כמו 'כי נשאתי', תמיד אני משרה מקום שכינתי
 בשמים, כתר גומו. אפלו חלש למעלה וגבור למטה, אימת העליון
 על התחתון, וכל שכן שגבור מלמעלה וחלש מלמטה. ידי, מקום
 שכינתי, כמו 'איש על ידו', והיה בידי להפרע מכס, אבל אמרתי
 שחי אנכי לעולם, איני ממנה לפרע, לפי שיש לי שהות בדבר,
 כי אני חי לעולם, ובדורות אחרונים אני נפרע מהם, והיכלת בידי
 לפרע מן המתים ומן החיים. מלך בשר ודם שהוא הולך למות,
 ממנה נקמתו לפרע בחייו, כי שמה נמות הוא או אויבו, ונמצא
 שלא ראה נקמתו ממנו, אבל אני חי לעולם ואם נמותו הם ואני
 נפרע בחייהם, אפרע במוותם: (מא) אם שנותי ברק חרבי, הרבה
 'אם' יש שאינם תלויים, כשאשנן ברק חרבי ותאחו במשפט ידי
 כו', כמו שפרשתי למעלה: (מב) הוא והושע בן-נון, שבת של
 דיווגי היתה, נטלה רשות מזה ונתנה לזה, העמיד לו משה מתרגמן
 ליהושע, שהיה דורש בחייו, כדי שלא יאמרו ישראל: 'בחי רבך
 לא היה לך להרים ראש'. ולמה קודאחו כאן 'הושע'? לאמר שלא
 זחה דעתו עליו, שאף על פי שנתנה לו גדלה, השפיל עצמו כאשר
 מתחלתו:

(מג) הרנינו גוים עמו, לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים את
 ישראל: 'ראו מה שבתה של אמה זו שדבקו בהקדוש ברוך הוא
 בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו'.
 כי דם-עבדיו יקום, שפיקוח דמיהם, כמשמעו. ונקם ישיב
 לצריו, על הגזל ועל החמס, כענין שנאמר: "מצרים לשמה תהיה,
 ואדום למדבר שמה מחמס בני יהודה", ואומר "מחמס אחיך יעקב
 וגו'". וכפר אדמתו עמו, ויפס אדמתו ועמו על הצרות שעברו
 עליהם, שעשה להם האויב. וכפר, לשון רצוי ופיוס, כמו "אכפרה
 פניו", 'אנחניה לרגויה'. וכפר אדמתו, ומה היא אדמתו? עמו.
 כשעמו מתנחמים, ארצו מתנחמת, וכן הוא אומר: "רצית ה' ארצך",
 במה רצית ארצך? "שבת שבות יעקב". בפנים אחרים היא נדרשת
 בספרי, ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה דורש כלה
 כנגד ישראל, ורבי נחמיה דורש את כלה כנגד העובדי כוכבים,
 רבי יהודה דורשה כלפי ישראל: "אמרת אפאיהם", כמו שפרשתי
 עד "ולא ה' פצל כל זאת", 'כי גוי אבד עצות המה', אבדו תורתו,
 שהיא להם עצה נכונה. ואין בהם תבונה, להתבונן איכה ירדף
 אחד מן האמות אלף מהם אם לא כי צורם מקדם, 'כי לא כצורנו
 צורם', הכל כמו שפרשתי עד תכליתו. רבי נחמיה דורשה כלפי
 העובדי כוכבים: 'כי גוי אבד עצות המה', כמו שפרשתי תחלה,
 עד 'ואויבינו פלילים': (לב) כי מגפן סרם גפנם, של העובדי
 כוכבים. ומשדמות עמורה וגו', ולא ישימו לבם לתלות הגדלה
 בי. ענבמו ענבירוש, הוא שאמר: "לולי כעס אויב אגור", על
 ישראל להרעילם ולהמריקם. לפיכך 'אשכלת מורת למו', להלעיס
 אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינים וינם, מוכן להשקותם
 על מה שעשוין להם: (לד) כמס עפדי, אותו הכוס, שנאמר: "כי
 כוס ביד ה' וגו'": (לה) לצת תמוט רגלם, כענין שנאמר: "תרמסנה

אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל: וְשִׁיעִי מִשָּׁה, לְמַלְלָא ית כָּל-פִּתְגָמֵיָא הָאֵלִין, עִם כָּל-יִשְׂרָאֵל: מו' וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 שִׁימוּ לְבַבְכֶּם לְכָל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲדִיד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
 תַּצְוֶם אֶת-בְּנֵיכֶם לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שִׁימוּ לְבַבְכֶּם לְכָל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲדִיד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תַּצְוֶם
 אֶת-בְּנֵיכֶם לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: וַאֲמַר לְהוֹן שׁוּי לִפְכוֹן,
 לְכָל-פִּתְגָמֵיָא, דִּי אֲנָא מְסַהַד בְּכוֹן יוֹמָא דִּין. דִּי תִפְקֹדְכוֹן ית בְּנִיכוֹן, לְמַטֵּר לְמַעְבֵּד, ית כָּל-פִּתְגָמֵי אוּרִיָּתָא
 הָדָא: מו' כִּי לֹא-דָבַר רַק הוּא מִכֶּם כִּי-הוּא חַיִּיכֶם וּבִדְבַר הַזֶּה תִּתְּאוּרִיכוֹ
 יָמִים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: כִּי
 לֹא-דָבַר רַק הוּא מִכֶּם כִּי-הוּא חַיִּיכֶם וּבִדְבַר הַזֶּה תִּתְּאוּרִיכוֹ יָמִים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר
 אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: אַרִי, לֹא פִתְגָם רִיקָן הוּא מִכֶּכּוֹן, אַרִי הוּא חַיִּיכוֹן.
 וּבִפְתָגְמָא הַדִּין, תּוֹרְכוֹן יוֹמִין עַל אֶרֶעָא, דִּי אַתּוֹן עֹבְרִין ית יַרְדֵּנָא תַּמָּן לְמִירְתָּה: מַפְטִיר מַה וַיִּדְבֹּר
 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בַּעֲצָם
 הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה, בְּכֶרֶן יוֹמָא הַדִּין לְמִימֶר: מַט' עֲלֵה אֶל-הָרֹהַר הָעֵבְרִים
 הַזֶּה הֲרֹנְבוֹ אֲשֶׁר בְּאַרְץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יַרְחוֹ וּרְאֵה אֶת-אַרְץ
 כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֻחֻזָּה: עֲלֵה אֶל-הָרֹהַר הָעֵבְרִים הַזֶּה
 הֲרֹנְבוֹ אֲשֶׁר בְּאַרְץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יַרְחוֹ וּרְאֵה אֶת-אַרְץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן

רש"י

בְּנֵי דוֹרוֹ אוֹמְרִים: "בְּכֶךְ וְכֶךְ, אִם אֲנִי מְרַגִּישִׁין בּוֹ, אִין אֲנִי מְנִיחִין
 אוֹתוֹ לִיכְנֵס בְּתִבְהָ, וְלֹא עוֹד אֵלָּא אֲנִי נוֹטְלִין כְּשִׁילִין וְקַרְדָּמוֹת
 וּמִבְקָעִין אֶת הַתִּבְהָ. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: 'הֲרִיגִי מְכַנְסוֹ בְּחֻצֵּי
 הַיּוֹם, וְכָל מִי שֵׁשׁ בִּידוֹ כַּח לְמַחֹת, יָבֹא וְיִמְחָה'. בְּמַצְרִים נֹאמַר:
 "בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה'", לְפִי שִׁהוּ מְצָרִים אוֹמְרִים: 'בְּכֶךְ
 וְכֶךְ אִם אֲנִי מְרַגִּישִׁין בְּהֶם, אִין אֲנִי מְנִיחִין אוֹתָן לְצֵאתָ, וְלֹא עוֹד
 אֵלָּא אֲנִי נוֹטְלִין סִיפּוֹת וְכִלֵּי זֶן וְהוֹרְגִין בְּהֶם. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא: 'הֲרִיגִי מוֹצִיאָן בְּחֻצֵּי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֵׁשׁ בִּידוֹ כַּח לְמַחֹת,
 יָבֹא וְיִמְחָה'. אַף כֵּאֵן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֹאמַר: "בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה",
 לְפִי שִׁהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: "בְּכֶךְ וְכֶךְ אִם אֲנִי מְרַגִּישִׁין בּוֹ, אִין אֲנִי
 מְנִיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד
 לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהִגִּיד לָנוּ אֶת הַשְּׁלֵוֹ, וְהַעֲלָה לָנוּ אֶת הַבָּאָר, וְנִתֵּן
 לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אִין אֲנִי מְנִיחִין אוֹתוֹ. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
 'הֲרִיגִי מְכַנְסוֹ בְּחֻצֵּי הַיּוֹם וְכוּ':

(מ) שִׁימוּ לְבַבְכֶּם, צְרִיךְ אָדָם שִׁיחִי עֵינָיו, וְאֲזַנּוֹ וְלִבּוֹ מְכֻנָּסִים
 לְדְבָרֵי תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "בֵּן אָדָם רָאָה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנוֹ שָׁמַע
 וְשִׁים לִבּוֹ וְגו'". וְהָרִי דְבָרִים קָל וְחֶמֶר, וְזֶה תְּבִנַת הַבַּיִת, שֶׁהוּא
 נִרְאֶה לְעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקִנְיָה, צְרִיךְ אָדָם שִׁיחִי עֵינָיו וְאֲזַנּוֹ וְלִבּוֹ
 מְכֻנָּס לְהִבִּין, דְּבָרֵי תּוֹרָה שֶׁהֵן כְּהִרְוִי תַּחֲלוּתִין בְּשַׁעֲרָה, עַל אַחַת
 כְּפֹה וְכְפֹה: (מ) כִּי לֹא-דָבַר רַק הוּא מִכֶּם, לֹא לְחֶנֶס אַתֶּם
 יֹגְעִים בָּהּ, כִּי הִרְבֵּה שִׁכָּר תְּלוּי בָּהּ, "כִּי הוּא חַיִּיכֶם". דְּבָר אַחֵר:
 אִין לֶךְ דְּבָר רִיקָן בְּתוֹרָה שֶׁאֵם תִּדְרָשְׁנוּ שְׂאִין בּוֹ מִתֵּן שִׁכָּר, תִּדַּע
 לֶךְ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֻכְמִים: "וְאַחֲוֹת לוֹטֵן תִּמְנַע, וְתִמְנַע הִיתָה פִּילְגִשׁ
 וְגו'", לְפִי שֶׁאֲמַרְהָ: "אִינִי כֹדֵא לְהִיזֹת לוֹ לְאִשָּׁה, הַלּוֹא וְאֵהִיָּה
 פִּילְגִשׁוֹ, וְכָל כֶּךְ לָמָּה? הַלּוֹדִיעַ שֶׁבָּחוּ שֶׁל אֲבֵרָהֶם, שִׁהוּ שְׁלוֹטָנִים
 וּמְלָכִים מְתָאִים לִידְבַק בְּזָרָע: (מ) וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בַּעֲצָם
 הַיּוֹם הַזֶּה, בְּגו' מְקוֹמוֹת נֹאמַר "בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה": נֹאמַר בְּנֵת
 "בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נַח וְגו'", בְּמִרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שִׁהוּ

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזָה: סק, לטורא דעבראי הדין טורא דנבו, די בארעא דמואב, די על אפי ירחו.
 וחזי ית ארעא דכנען, די אנא יהב לבני ישראל לאחסנא: ^נ וימת בהר אשר אתה עלה
 ושמה והאסף אל-עמיו באשר-מת אהרן אחיד בהר ההר ויאסף
 אל-עמיו: וימת בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל-עמיו באשר-מת אהרן
 אחיד בהר ההר ויאסף אל-עמיו: ומות, בטורא די את סלק לתמן, ואתכנש לעמיו. כמא דמית
 אהרן אחיד בהר טורא, ואתכניש לעמה: ^{נא} על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל
 במי-מריבת קדש מדבר-צן על אשר לא-קדשתם אותי בתוך בני
 ישראל: על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי-מריבת קדש מדבר-צן על
 אשר לא-קדשתם אותי בתוך בני ישראל: על די שקרתון במימרי, בגו בני ישראל, במי
 מצות רקם מדברא דצן. על די לא קדשתון יתי, בגו בני ישראל: ^{נב} כי מנגד תראה את-הארץ
 ושמה לא תבוא אל-הארץ אשר-אני נתן לבני ישראל: כי מנגד
 תראה את-הארץ ושמה לא תבוא אל-הארץ אשר-אני נתן לבני ישראל: ארי מקבל
 תחזי ית ארעא. ולתמן לא תעול, לארעא, די אנא יהב לבני ישראל:

הפסרת האזינו

לאשכנזים

א תקעו שופר בציון קדש-צום קראו עצרה: ב אספועם קדשו קהל קבצו זקנים אספו
 עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה: ג בין האולם ולמזבח יכפו הכהנים
 משרתי יהוה ויאמרו חוסה יהוה על-עמך ואל-תתן נחלתך לחרפה למשל-בם גוים
 למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ד ויקנא יהוה לארצו ויחמל על-עמו: ה ויען יהוה
 ויאמר לעמו הנני שלח לכם את-הדגן והתירוש ושבעתם אתו ולא-אתן אתכם
 עוד חרפה בגוים: ואת-הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל-ארץ ציה ושממה את-פניו

רש"י

לכם: "ודברתם אל הסלע", והם הכוהו, והצרכו להכותו פעמים,
 ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה, היה מתקדש שם שמים,
 שהיו ישראל אומרים: 'מה הסלע הזה שאינו לשקר ולא לפרענות,
 אם זכה אין לו מתן שכר, ואם חטא אינו לוקה, כך מקים מצות
 בוראו, אנו לא כל שכן?': (נג) כי מנגד, מרחוק. תראה וגו', כי
 אם לא תראה עכשו, תראה עוד בחייד. ושמה לא תבוא, כי
 ידעתי כי תביכה היא לך, על כן אני אומר לך: 'עלה וראה':

(ג) באשר-מת אהרן אחיד, באותה מיתה שראית וחמדת אותה,
 שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר, וכן שני
 וכן שלישי, וראה בגו כבודו. אמר לו משה: 'אהרן אחי, עלה
 למטה! ועלה, פשט ידך! ופשט, פשט רגליך! ופשט, עצם
 עיניך! ועצם, קמץ פידך! וקמץ, והלך לו. אמר משה אשרי מי
 שמת במיתה זו: (נא) על אשר מעלתם בי, גרמתם למעל בי.
 על אשר לא-קדשתם אותי, גרמתם לי שלא אתקדש, אמרתי

אֶל הַיָּם הַקִּדְמָנִי וּסְפּוּ אֶל־הַיָּם הָאֲחֵרוֹן וְעֹלָה בָאִשׁוֹ וְתַעַל צִחְנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל
לַעֲשׂוֹת: וְאֶל־תִּירְאֵי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמַחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת: ה' אֶל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת
שָׂדֵי כִּי דִשְׂאוּ נְאוֹת מִדְּבַר כִּי־עֵץ נִשְׂא פִּרְיוֹ תֵּאֵנָה וּגְפֹן נָתַן חֵילָם: ט' וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ
וּשְׂמָחוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת הַמִּזְבֵּחַ לַצִּדְקָה וַיּוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מִזְרָה וּמִלְקוֹשׁ
בְּרֹאשׁוֹן: י' וּמִלְאוּ הַגְּרָנוֹת בַּר וְהִשְׁקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיַּצְהֵר: יא' וּשְׁלַמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים
אֲשֶׁר אָכַל הָאֲרֶבָּה תֵּילַק וְהַחֲסִיל וְהַגֹּזִם חִילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי בָכֶם: יב' וְאִכְלַתֶּם
אֶכּוֹל וְשִׁבְעוּ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וּלְאִיבֹשׁוֹ
עַמִּי לְעוֹלָם: יג' וַיִּדְעֻתֶם כִּי בִקְרֵב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְאַנִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאִין עוֹד וּלְאִיבֹשׁוֹ
עַמִּי לְעוֹלָם:

הפסרת האזינו כמנהג הספרדים

בשמואל ב פרק כב

א' וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַצֵּל אֶתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף
שָׂאוֹל: ב' וַיֹּאמֶר יְהוָה סִלְעִי וּמַצַּדְתִּי וּמַפְלְטִי־לִי: ג' אֱלֹהֵי צוּרִי אֲחִסְה־בּוֹ מִגִּבֹּי וּקְרֹן יִשְׁעִי
מִשִּׁנְבִּי וּמִנוֹסֵי מִשְׁעִי מִחֲמָם תִּשְׁעֵנִי: ד' מַחֲלֵל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאִיְבֵי אוֹשֵׁעַ: ה' כִּי אֶפְנִי
מִשִּׁבְרֵי־מוֹת נַחֲלִי בְּלִיעַל יִבְעֵתָנִי: ו' חֲבַלִּי שָׂאוֹל סִבְנִי קִדְמָנִי מִקְשֵׁי־מוֹת: ז' בְּצַר־לִי אֶקְרָא
יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהֵי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהִיכָל קוֹלִי וַיִּשְׁוַעֲתִי בְּאֲזֵנָיו: ח' (כ' וַתִּגַּעֲשׁ קָרִי) וַיִּתְּנַעֲשׁ
וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגְּזוּ וַיִּתְּנַעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: ט' עֹלָה עָשָׂן בָּאֲפֹ וְאִשׁ מִפִּי
תֹאכַל גִּחְלִים בָּעָרוּ מִמֶּנּוּ: י' וַיֵּט שָׁמַיִם וַיִּרֶד וַעֲרַפֵּל תַּחַת רַגְלָיו: יא' וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוֹב וַיַּעֲף
וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: יב' וַיֵּשֶׁת חֶשֶׁךְ סָבִיבָתִּי סָבּוֹת חֲשֵׁר־תַּיִם עָבִי שְׁחָקִים: יג' מִנְּהָ נִגְדוּ
בָּעָרוּ גִחְלֵי־אִשׁ: יד' יִרְעַם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֲלִיּוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: טו' וַיִּשְׁלַח חֲצִים וַיִּפְּצֵם בֶּרֶק
(כ' וַיִּהְיֶם קָרִי) וַיִּהְיֶם: טז' וַיֵּרָאוּ אֶפְקֵי יָם וַיִּגְלוּ מִסְּדוֹת תֵּבֵל בְּגַעַרְתִּי יְהוָה מִנְּשֻׁמַּת רוּחַ
אָפּוֹ: טז' וַיִּשְׁלַח מִמְּרוֹם יִקְחֵנִי יְמִשְׁנִי מִמֵּי־רַבִּים: יז' וַיִּצִּילֵנִי מֵאִיְבֵי עֵז מִשְׂאֵאֵי כִּי אֲמָצוּ
מִמֶּנִּי: יח' יִקְדָּמָנִי בַּיּוֹם וַיְהִי אִידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעֵן לִי: יט' וַיֵּצֵא לְמַרְחָב אֶתִּי יַחֲלִצֵנִי כִּי־חָפֵץ
בִּי: כ' וַיִּמְלֵנִי יְהוָה בְּצַדִּיקְתִּי כִּכָּר יְדֵי יוֹשִׁיב לִי: כא' כִּי שְׁמִרְתִּי דָרְכֵי יְהוָה וְלֹא רִשְׁעֵתִי
מֵאֱלֹהִי: כב' כִּי כָל־ (כ' מִשְׁפָּטוֹ קָרִי) מִשְׁפָּטָיו לִנְגִּדִי וַחֲקִיתִי לֹא־אֶסּוּר מִמֶּנָּה: כג' וַאֲהִיָּה תָמִים
לוֹ וַאֲשַׁתְּמָרָה מְעוֹנִי: כד' וַיִּשָּׁב יְהוָה לִי בְּצַדִּיקְתִּי כִּבְרִי לִנְגִּד עֵינָיו: כה' עַם־חֲסִיד תִּתְחַפֵּד
עַם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתָּמֵם: כו' עַם־נָכַר תִּתְּכַר וְעַם־עֲקֹשׁ תִּתְּפֹל: כז' וְאַתָּה־עַם עָנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ
עַל־רַמִּים תִּשְׁפִּיל: כח' כִּי־אָתָּה נִירִי יְהוָה וַיְהִיָּה חֲשָׁכִי: כט' כִּי בָכָה אֲרוּץ גָּדוֹד בְּאֱלֹהֵי
אֲדֹלְג־שׁוֹר: ל' הָאֵל תָּמִים דָּרְכּוֹ אֲמֵרַת יְהוָה צְרוּפָה מִגֵּן הוּא לְכָל הַחֲסִים בּוֹ: לא' כִּי
מִי־אֵל מִבְּלַעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוֹר מִבְּלַעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לב' הָאֵל מְעוּזִי חֵיל וַיִּתֵּר תָּמִים (כ' דְּרָכּוֹ
קָרִי) דָּרְכֵי: לד' מִשְׁנֵה (כ' רַגְלֵי קָרִי) רַגְלִי כְּאֵילֹת וְעַל־בִּמְתִּי יַעֲמִידֵנִי: לה' מִלִּמְדִּי יְדִי לְמַלְחָמָה
וְנַחַת קִשְׁת־נְחוּשָׁה זִרְעֵתִי: לו' וַתִּתֵּן לִי מִגֵּן יִשְׁעֶךָ וַעֲנִתָּךְ תִּרְבֵּנִי: לו' תִּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּנִי
וְלֹא מַעֲדוֹ קִרְסָלִי: לז' אֲרַדְּפָה אִיְבֵי וְאֲשְׁמִידֵם וְלֹא אֲשׁוּב עַד־כְּלוּתָם: לח' וְאִכְלָם וְאִמְחָצָם

וְלֹא יִקְוֹמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רִגְלֵי: לֹא וַתִּזְרְנִי חֵיל לְמַלְחָמָה תִּכְרִיעַ קָמִי תַּחְתָּנִי: מ וַאֲיָבִי תַּתָּה לִי עֶרְפַּ מִּשְׁנָאִי וְאַצְמִיתֶם: מוּ יִשְׁעוּ וְאִין מִשְׁיַע אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנֹם: מוּ וַאֲשַׁחֲקֶם כַּעֲפֹר אֶרֶץ כְּמִיט־חֻצוֹת אֲדָקֶם אֲרָקֶם: מוּ וַתִּפְלֹמְנִי מְרִיבִי עִמִּי תִשְׁמְלֶנִּי לְרֹאשׁ גּוֹלִם עִם לֹא־יִדְעֵתִי יַעֲבֹדֵנִי: מוּ בְנִי נִכְר יִתְּכַחֲשׁוּ־לִי לְשִׁמּוֹעַ אֲזִין יִשְׁמְעוּ לִי: מוּ בְנִי נִכְר יִפְּלוּ וַיִּחַגְרוּ מִמִּסְגְּרוֹתֶם: מוּ חֵי יְהוָה וּבִרְוֹךְ צוּרִי וַיִּרֶם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מוּ הָאֵל הַנֶּתַן נִקְמָת לִי וּמְרִיד עֲמִים תַּחְתָּנִי: מוּ וּמוֹצִיאִי מֵאֲיָבִי וּמִקְמִלִי תִרְוַמְלֶנִּי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: מוּ עַל־כֵּן אֹודֶךְ יְהוָה בְּגוֹיִם וּלְשִׁמּוֹךְ אֲזַמְּרָ: נ (כ' מגדיל קרי) מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וַעֲשֵׂה־חֶסֶד לְמַשִּׁיחוֹ לְדוֹד וּלְזֶרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

פרשת וזאת הברכה

לג וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי מוֹתוֹ: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי מוֹתוֹ: וְדָא בְרִיךְ מֹשֶׁה נִבְיָא דִּי יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, קֳדָם מוֹתָה: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה מְסִינִי מַלְרַע בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְזֵן וְאַתָּה מִרְבַּבַת קֳדָשׁ מִימִינֹו אֲשֶׁרֶת אֵשׁ דָּת לָמוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה מְסִינִי מַלְרַע בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְזֵן וְאַתָּה מִרְבַּבַת קֳדָשׁ מִימִינֹו אֲשֶׁרֶת אֵשׁ דָּת לָמוֹ: וַאֲמַר, יי, מְסִינִי אֲתַגְלִי וְזָהוּר יִקְרָה מִשְׁעִיר אֲתַחֲזִי לָנָא, אֲתַגְלִי בְּגִבּוֹרְתָהּ מִשׁוּרָא דְפֶאֶרְזֵן, וְעַמָּה רַבַּבַת קֳדִישִׁין. כְּתַב יְמִינָהּ, מַגּוֹ אֲשֶׁתָּא אֲוִרִיתָא יִהֵב לָנָא: ג אַף חֲבֵב עַמִּים כָּל־קֳדָשִׁיו בִּידָךְ וְהֵם תָּכּוּ לְרַגְלָךְ יֵשָׂא מִדְּבַר־תִּיד: אַף חֲבֵב עַמִּים כָּל־קֳדָשִׁיו בִּידָךְ וְהֵם תָּכּוּ לְרַגְלָךְ

רש"י

אחר: "אש דת", כתרגומו, שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חבב עמים, גם חבה יתרה חבב את השבטים, כל אחד ואחד קרובי 'עם', שהרי בנימין לבדו היה עתיד לתולד כשאמר הקדוש ברוך הוא, ליעקב: "גוי וקהל גוים יהיה ממך". כָּל־קֳדָשִׁיו בִּידָךְ, נפשות הצדיקים גנוזות אתו, כענין שנאמר: "והיתה נפש אדני צרוּרָה בְּצִרוֹר חַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". וְהֵם תָּכּוּ לְרַגְלָךְ, והם ראויים לכה, שהרי תכונ צמון לתוך תחתית ההר לרגלך, בסני. תכונ לשון פֶּעֱלָה, התוכו לתוך מרגלותיך. יֵשָׂא מִדְּבַר־תִּיד, נשאו עליהם על תורתך. מִדְּבַר־תִּיד, המ"ם בו קרוב ליסוד, כמו: "וישמע את הקול מדבר אלי", "ואשמע קול מדבר אלי", כמו 'מדבר אלי', אף זה "מדבר־תִּיד", מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם. טישפּוֹ פלידור"ש בלע"ז (ויד בעשפרעכע), זיך אויפריידען). ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דברך, והמ"ם בו שמוש, משמשת לשון

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה, לְפָנֵי מוֹתוֹ, סמוך למיתתו שאם לא עכשו, אימתי? (ב) וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָא, פתח תחלה בשבחו של מקום, ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל, ובשבח שפתח בו יש בו הנזכרת וכות לִישְׂרָאֵל. וְכָל זֶה דָּרַךְ רָצוֹן הוּא, כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה. מְסִינִי בָא, יצא לקראתם כשבאו להתנצב בתחתית ההר, כחנן היוצא להקביל פני כלה, שנאמר: "לקראת האלהים", למדנו שצא כנגדם. וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ, שפתח לבני שעיר שיקבלו את התורה, ולא רצו. הוֹפִיעַ, להם. מֵהָר פֶּאֶרְזֵן, שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוהו, ולא רצו. וְאַתָּה, לִישְׂרָאֵל. מִרְבַּבַת קֳדָשׁ, ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כלם, ולא רבם, ולא כדרך בשר ודם שמראו כל כבוד עשור ותפארתו ביום חפתו. אֵשׁ דָּת, שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה, נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. דָּבַר

יִשְׂרָאֵל מִדְּבַרְתִּיךָ: אף חביבונן לשבטיא, כל־קדישוהי בית ישראל בגבורא אפקנן ממצרים. ואנן מדברין תחות עננך, נטלין על מימך: ^ז תורה צוה־לנו משה מורשה קהלת יעקב: תורה צוה־לנו משה מורשה קהלת יעקב: אוריתא יתב לנו משה, מסרה ירתא לכנשת יעקב: ^ח ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: והיה בישרון מלך, באתכנשות רישי עמא, כחדא שבטיא דישראל: ^ו יחי ראובן ואל־ימת ויהי מתיו מספר: יחי ראובן ואל־ימת ויהי מתיו מספר: יחי ראובן לחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות, ויקבלון בנדיה אחסנתהון במניניהון: ^ז וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל־עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה: וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל־עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה: ודא ליהודה ואמר, קבל יי צלותה דיהודה במפקה לאגמא קרבא, ולעמא תתיבנה לשלם. ידוהי יעבדן לה פרענותא בסנאוהי, וסעיד מבפלי דבביה הוי לה: שני ^ה וללוי אמר תמיה ואוריה לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה: וללוי אמר תמיה ואוריה לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה: וללוי אמר,

רש"י

ישראל במדבר, היו עצמות יהודה מתגלגלין בארון מפני נדוי שקבל עליו, שנאמר: "וחטאתי לאבי כל הימים", אמר משה: 'מי גרם לראובן שיודה? יהודה וכו'." שמע ה' קול יהודה, תפלת דוד, ושלמה, ואסא מפני הכושים, ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב. ואל־עמו תביאנו, לשלום מפני המלחמה (ספרים אחרים: מן המלחמה). וידיו רב לו, ריבו ריבו וינקמו נקמתו. ועזר מצריו תהיה, על יהושפט התפלל, על מלחמות רמות גלעד: "ויזעק יהושפט", וה' עזרו. דבר אחר: "שמע ה' קול יהודה", כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה. ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה, שנאמר: "מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון". (ומפני מה לא יחד לו ברכה בפני עצמו? שהיה בלבו עליו על מה שעשה בששים, כך כתוב באגדת תהלים): (ח) וללוי אמר, ועל לוי אמר. תמיה ואוריה, כלפי שכניה הוא מדבר. אשר נסיתו במסה, שלא נתלוננו עם שאר המלכים. תריבהו וגו', כתרגומו, דבר אחר: "תריבהו", על מי מריבה, נסתקפת לו לבא בפעילה, אם משה אמר: "שמעו נא המורים", אהרן ומרים מה עשו?

מן. דבר אחר: "אף חבב עמים", אף בשעת חבתן של האמות שהראית להם פנים שוחקות, ומסרת את ישראל בידם. כל־קדושי בך, כל צדיקים וטובים דבקו בך ולא משו מאחריך, ואתה שומרם. והם תכו לרגלך, והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך. וישא מדברתיך, מקבלין גזרותיך ודעותיך בשמחה, ואלה דבריהם: (ה) תורה, אשר צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב, אחונת ולא נעזבנה: (ו) ויהי, הקדוש ברוך הוא. בישרון מלך, תמיד על מלכותו עליהם. בהתאסף, בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם. ראשי, כמו "כי תשא את ראש", ראיון אלו שאברכם. דבר אחר: "בהתאסף", כמו בהתאספם יחד, באגדה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם, ולא כשש מחלוקת ביניהם: (ז) ויהי ראובן, בעולם הזה ואל־ימת, לעולם הבא, שלא יזכר לו מעשה בלהה. ויהי מתיו מספר, נמנין במנין שאר אחיו, דגמא היא זו כענין שנאמר: "וישכב את בלהה, ויהיו בני יעקב שנים עשר", שלא יצא מן המנין: (ח) וזאת ליהודה, סמך יהודה לראובן, מפני ששניהם הודו על קלקול שבדם, שנאמר: "אשר חכמים יגידו וגו'", להם בדם וגו' ולא עבר זר בתוכם", ועוד פרשו רבותינו שכל מ' שנה שהיו

תמציא ואוריצי אלפשתא לגבר דאשתכח חסיד קדמך. די נסיתוהי כנסתא והוה שלים, כחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן: ^ט האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת-אחיו לא הפיר ואת-בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת-אחיו לא הפיר ואת-בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: דעל אבוהי ועל אמה לא רחם כד חבו מן דינא, ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב. ארי נטרו מטרת מימרך, וקנימך לא אשניאו: ^ז יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על-מזבחה: יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על-מזבחה: פשרין אלין דילפון דיניך ליעקב, ואוריתך לישראל. ישוון קטרת בוסמין קדמך, וגמיר לרעוא על מדבחה: ^{יא} ברה יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן-יקומון: ברה יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן-יקומון: ברה יי נכסוהי, וקרפן ידוהי תקבל ברעוא. תבר חרצא דשנאוהי ודבעלי דכבוהי, דלא יקומון: ^{יב} לבנימן אמר ידיר יהוה יפסיק מעט ישכן לבטח עליו חפף עליו כל-היום ובין פתפיו שכן: לבנימן אמר ידיר יהוה יפסיק מעט ישכן לבטח עליו חפף עליו כל-היום ובין פתפיו שכן: לבנימן אמר, רחימא די, ישרי לרחצן עלוהי. יהי מגן עלוהי פליומא, ובארעה תשרי שכינתא: שלישי ^{יג} וליוסף אמר מברכת יהוה ארצו ממגד שמים מפל

רש"י

רבבות. לכה נאמר: "ברה ה' חילו ופעל ידיו תרצה". ומשנאיו מן-יקומון, מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: (יב) לבנימן אמר, לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו, סמכן זה לזה, וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בניו בחלקו, שנאמר: "וימאס באהל יוסף וגו'", ולפי שבית עולמים חביב משילה, לכה הקדים בנימין ליוסף. חפף עליו, מכסה אותו ומגן עליו. כל-היום, לעולם. משנבחרה ירושלים, לא שרתה שכינה במקום אחר. ובין פתפיו שכן, בגבה ארצו היה בית המקדש בניו, אלא שנמוך כ"ג אמה מעין עיסם, ושם היה דעתו של דוד לבנותו, כדאיתא בשחיתת קדשים: 'אמרי נחתי ביה פורתא', משום דכתיב: "ובין פתפיו שכן", אין לך נאה בשור יותר מכתפיו: (יג) מברכת ה' ארצו, שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף. ממגד, לשון עדנים ומתק.

(ט) האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו, כשחטאו בעגל ואמרת: "מי לה' אלי", נאספו אלי כל בני לוי, וצויתם להרג את אבי אמו והוא מישראל, או את אחיו מאמו, או בן בתו, וכן עשו. ואי אפשר לפרש אביו ממש, ואחיו מאביו, וכן בני ממש, שהרי לויים הם ומשכט לוי לא חטא אחד מהם, שנאמר: "כל בני לוי". כי שמרו אמרתך, לא יהיה לך אלהים אחרים. ובריתך ינצרו, ברית מילה, שאותם שגולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין ומלין את בניהם (ספרים אחרים: אותם שגולדו במדבר, שישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין): (י) יורו משפטיך, ראויין אלו לכה. וכליל, עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו, מחץ קמיו מפת מתנים, כענן שנאמר: "ומתניהם תמיד המעד", ועל המעוררין על הכהנה אמר כן. דבר אחר: ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם עובדי מוכבים, והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים: י"ב בני חשמונאי ואלעזר בנגד כמה

וּמִתְהוֹם רִבְצֶת תַּחַת: וְלְיוֹסֵף אָמַר מִבְרַכְתָּ יְהוָה אֲרָצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל
 וּמִתְהוֹם רִבְצֶת תַּחַת: וְלְיוֹסֵף אָמַר, מִבְרַכָּא מִן קָדָם יְיָ אֲרַעָה. עֲבָדָא מַגְדִּינִן מִטְּלָא דְשָׁמַיָא מִלְּעֵלָא,
 וּמִמְבוּעֵי עֵינָן וּתְהוֹמִין דְּגִגְדָן מִמַּעַמְקֵי אֲרַעָא מִלְּרַע: י' וּמִמֶּגֶד תְּבוּאָת שָׁמַיִם וּמִמֶּגֶד
 גְּרֵשׁ יְרֵחִים: וּמִמֶּגֶד תְּבוּאָת שָׁמַיִם וּמִמֶּגֶד גְּרֵשׁ יְרֵחִים: וְעֲבָדָא מַגְדִּינִן וְעֵלְלָן מִיבּוּל
 שָׁמַיָא, וְעֲבָדָא מַגְדִּינִן מִרֵּישׁ יְרַח בִּירַח: ט' וּמִרְאֵשׁ הָרִי־קָדָם וּמִמֶּגֶד גְּבָעוֹת
 עוֹלָם: וּמִרְאֵשׁ הָרִי־קָדָם וּמִמֶּגֶד גְּבָעוֹת עוֹלָם: וּמִרֵּישׁ טוּרָא כְּפִירָא, וּמִטּוֹב רָמָן דְּלֹא
 פִּסְקָן: ט' וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמִלְאָה וּרְצוֹן שְׁכָנֵי סִנְה תְּבוּאָתָהּ לְרֹאשׁ יוֹסֵף
 וּלְקִדְקֵד נְזִיר אַחֲיוֹ: וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמִלְאָה וּרְצוֹן שְׁכָנֵי סִנְה תְּבוּאָתָהּ לְרֹאשׁ
 יוֹסֵף וּלְקִדְקֵד נְזִיר אַחֲיוֹ: וּמִטּוֹב אֲרַעָא וּמִלְאָה, רְעִי לֹה דְשִׁכְנִיתָהּ בְּשָׁמַיָא וְעַל מִשָּׁה אֲתַגְלִי
 בְּאַסְנָא. ייתון פֿל־אַלִּין לְרִישָׁא דְיוֹסֵף, וְלִגְבָרָא פְּרִישָׁא דְאַחֲוֵיהִי: י' בְּכוֹר שׁוּרֹו הָדָר לוֹ וְקִרְנֵי
 רֵאִם קִרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יִנְגַּח יַחְדּוֹ אֶפְסִי־אַרְץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
 וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה: בְּכוֹר שׁוּרֹו הָדָר לוֹ וְקִרְנֵי רֵאִם קִרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יִנְגַּח
 יַחְדּוֹ אֶפְסִי־אַרְץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה: רַבָּא דְכְּנוּחֵי זִינָא לֹה, וּגְבוּרָן
 אֲתַעְבִּידָא לֹה מִקְדָם דְּתַקְפָּא וְרוּמָא דִּילָהּ, בְּגִבְרַתָּהּ עַמְמִיא יִקְטֵל כַּחְדָּא עַד סִיפֵי אֲרַעָא. וְאַנּוּן רִבְכָּתָא
 דְּבֵית אֶפְרַיִם, וְאַנּוּן אֶלְפֵיָא דְּבֵית מְנַשֶּׁה: רַבִּיעִי י' וְלִזְבוּלָן אָמַר שְׁמַח זְבוּלָן בְּצִאתָהּ

רש"י

אָבֵל רֵאִם קִרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כָּחוֹ קֶשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כָּחוֹ שֶׁל שׁוֹר,
 וְיוֹפִי קִרְנֵי רֵאִם. אֶפְסִי־אַרְץ, שְׁלֵשִׁים וָאַחַד מַלְכִּים, אֶפְשָׁר שְׁכָלָם
 מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֵלָּא אֵין לָהּ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן, שְׁלֹא קִנְהָ לוֹ
 פִּלְטֵרִין וְאַחֲזָה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשׂוּבָה לְכֹלָם הִיא, שְׁנֶאֱמַר: "נִחַלַת
 צָבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם". וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם, אוֹתָם הַמְּנַגְחִים הֵם
 הָרִבְבוֹת שֶׁהֵרֵג יְהוֹשֻׁעַ שָׁבָא מֵאַפְרַיִם. וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה, הֵם
 הָאֶלְפִים שֶׁהֵרֵג גִּדְעוֹן בְּמִדְבָּר, שְׁנֶאֱמַר: "וְזָבַח וְצִלְמִנֵּעַ בְּקִרְקָר גּוֹ":
 (יח) וְלִזְבוּלָן אָמַר, אֵלֹהֵי ה' שְׁכִיטִים שֶׁבָּרַךְ בְּאַחֲרוֹנָה: זְבוּלָן גִּדְעוֹן
 וּנְפֹתָלִי וְאַשֵּׁר, כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחֻזָּקָם וְלִהְגִּבְרָם, לִפִּי שְׁהָיוּ חֲלָשִׁים
 שְׁכָבָל הַשְּׁכִיטִים, הֵם הֵם שְׁוֹרִלִיד יוֹסֵף לִפְנֵי פְרַעָה, שְׁנֶאֱמַר: "וּמִקְצֵה
 אַחֲיוֹ לָקַח תְּמִשָּׁה אֲנָשִׁים", לִפִּי שְׁהָיוּ גְּרָאִים חֲלָשִׁים וְלֹא יָשִׁים
 אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מַלְחָמָה. שְׁמַח זְבוּלָן בְּצִאתָהּ וְיִשְׁשָׁכָר בְּאַחֲרֶיהָ,
 זְבוּלָן וְיִשְׁשָׁכָר עָשׂוּ שְׁתַּפּוּת: "זְבוּלָן לְחוּף יָמִים יִשְׁכֹּן", וְיִצְחָק
 לְפִרְקָמָא בְּסִפְיָנוֹת וּמִשְׁתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְחוּף פִּי שֶׁל יִשְׁשָׁכָר, וְהֵם
 יוֹשְׁבֵים וְעוֹסְקִים בְּחוּרָה. לִפְיָהּ הַקְדִּים זְבוּלָן לְיִשְׁשָׁכָר, שְׁתוּרָתוֹ
 שֶׁל יִשְׁשָׁכָר עַל יְדֵי זְבוּלָן הָיְתָה. שְׁמַח זְבוּלָן בְּצִאתָהּ, הַצֵּלָה
 בְּצִאתָהּ לְסוּחָרָה.

וּמִתְהוֹם, שֶׁהִתְהוֹם עוֹלָה וּמִלְחָמָה אוֹתָהּ מִלְּמִשָּׁה. אֲתָה מוֹצֵא בְּכָל
 הַשְּׁכִיטִים בְּרַכְתּוֹ שֶׁל מִשָּׁה, מִצִּין בְּרַכְתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: (יד) וּמִמֶּגֶד
 תְּבוּאָת שָׁמַיִם, שֶׁהָיְתָה אֲרָצוֹ פְּתוּחָה לְחִמָּה, וּמִמִּתְקַת הַפְּרוֹת.
 גְּרֵשׁ יְרֵחִים, יֵשׁ פְּרוֹת שֶׁהִלְבֵּנָה מִבְּשִׁלְתָן, וְאֵלֹהֵי הֵן: קִשּׁוּאִין
 וְדִלּוּעִין. דָּבָר אַחֵר: "גְּרֵשׁ יְרֵחִים", שֶׁהָאֶרֶץ מְגִרֶשֶׁת וּמוֹצִיָּאָה מִחֲדָשׁ
 לְחֲדָשׁ: (טו) וּמִרְאֵשׁ הָרִי־קָדָם, וּמִבְרַכְתָּ מִרְאִישֵׁי בְּשׁוּל הַפְּרוֹת,
 שֶׁהָרִיָּה מְקִדִּימִין לְכַבֵּר בְּשׁוּל פְּרוֹתֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: מִגִּיד שֶׁקִּדְמָה
 בְּרִיאַתָן לְשֹׂאֵר הָרִים. גְּבָעוֹת עוֹלָם, גְּבָעוֹת הָעוֹשׂוֹת פְּרוֹת לְעוֹלָם
 וְאֵין פְּנוֹסֶקוֹת מַעַר הַגְּשָׁמִים: (טז) וּרְצוֹן שְׁכָנֵי סִנְה, כְּמוֹ שׁוֹכֵן
 סִנְה, וְתֵהָא אֲרָצוֹ מִבְּרַכְתָּ מְרֻצָּנוֹ וְנִחַת רִיחַ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 הַנְּגִלָה עָלֶי תַחֲלָה בְּסִנְה. רְצוֹן, נִחַת רִיחַ וּפִיּוֹס, וְכֵן כָּל רְצוֹן
 שֶׁבְּמִקְרָא. תְּבוּאָתָהּ, בְּרַכָּה זוֹ לְרֹאשׁ יוֹסֵף. נְזִיר אַחֲיוֹ, שֶׁהִפְרִשׁ
 מֵאֲחִיו בְּמִכְרֶתָהּ: (יז) בְּכוֹר שׁוּרֹו, יֵשׁ בְּכוֹר שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה
 וּמִלְכוּת, שְׁנֶאֱמַר: "אֵף אֲנִי בְכוֹר אֲתַגְּהוּ", וְכֵן: "בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל".
 בְּכוֹר, מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ. שׁוּרֹו, שְׁכָחוֹ קֶשֶׁה כְּשׁוֹר
 לְכַבֵּשׁ כְּמֵה מַלְכִּים. הָדָר לוֹ, נָתַן לוֹ, שְׁנֶאֱמַר: "וְנִתְּתָה מְהוּדָּה
 עָלָיו". וְקִרְנֵי רֵאִם קִרְנָיו, שׁוֹר כָּחוֹ קֶשֶׁה, וְאֵין קִרְנֵי נָאוֹת,

וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֵיָהּ: וְלִזְבוּלָן אָמַר שְׁמַח זְבוּלָן בְּצִאתָהּ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֵיָהּ:
 וְלִזְבוּלָן אָמַר, חֲדִי זְבוּלָן בְּמִפְקָהּ לֹאֲגָחָא קָרְבָּא עַל בַּעֲלֵי דְבִכְּהָ. וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּמַהֲכָהּ לְמַעַבְדִּי זְמַנִּי מוֹעֲדֵיָא
 בִּירוּשָׁלַם: יט עַמִּים הֲרִיקָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זְבַח־צֶדֶק כִּי שָׁפַע יָמִים יִנָּקוּ וְשָׁפַנִּי טְמוּנֵי חוֹל: עַמִּים הֲרִיקָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זְבַח־צֶדֶק כִּי שָׁפַע
 יָמִים יִנָּקוּ וְשָׁפַנִּי טְמוּנֵי חוֹל: שְׁבִטָא דִּישְׂרָאֵל לְטוֹר בֵּית מִקְדָּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן, תַּמָּן
 יִכְסוּן נִכְסֵי קֳדָשִׁין לְרַעְוָא. אַרִי נִכְסֵי עַמְמֵיָא יִכְלֹון, וְסִימָן דְּמִטְמָרָן בְּחֵלָא יִתְגַּלִּין לְהוּן: כ וְלִגְד
 אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גֵּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זָרוּעַ אַף־קִדְקֹד: וְלִגְד אָמַר
 בְּרוּךְ מְרַחֵב גֵּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זָרוּעַ אַף־קִדְקֹד: וְלִגְד אָמַר, בְּרוּךְ דֹּאֲפִתִי לְגֵד. כְּלִיתָא
 שְׂרִי, וַיִּקְטֹּל שְׁלֹטָנִין עִם מַלְכִּין: כא וַיֵּרָא רֵאשִׁית לֹא כִּי־שָׁם חֲלָקַת מַחֲקָק סָפוֹן
 וַיִּתָּא רֵאשִׁי עִם צִדְקַת יְהוָה עֲשָׂה וּמִשְׁפָּטֵיו עִם־יִשְׂרָאֵל: וַיֵּרָא רֵאשִׁית
 לֹא כִי־שָׁם חֲלָקַת מַחֲקָק סָפוֹן וַיִּתָּא רֵאשִׁי עִם צִדְקַת יְהוָה עֲשָׂה וּמִשְׁפָּטֵיו
 עִם־יִשְׂרָאֵל: וְאַתְקַבֵּל בְּקִדְמִיתָא דִּילָהּ, אַרִי תַמָּן בְּאַחַסְנִתָּהּ מִשָּׁה סַפְרָא רַבָּא דִּישְׂרָאֵל קִבִּיר. וְהוּא נִפְק
 וְעַל בְּרִישׁ עַמָּא, זְכוּן קָדָם יי עֶבֶד, וְדִינוּהִי עִם יִשְׂרָאֵל: כב וְלִדָּן אָמַר דֵּן גּוֹר אַרְיָה
 יִזְנֹק מִן־הַבֶּשֶׂן: וְלִדָּן אָמַר דֵּן גּוֹר אַרְיָה יִזְנֹק מִן־הַבֶּשֶׂן: וְלִדָּן אָמַר, דֵּן תַּקִּיף בְּגוֹר

רש"י

וַיִּשְׁשָׁכֶר, הַצֵּלַח בִּישִׁיבַת אֹהֶלֶיךָ לַתּוֹרָה, לִישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבֹּעַ
 חֲדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "מִבְּנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעֲתִים, רֵאשִׁיתָם
 מֵאֲתָנִים", רֵאשִׁי סְנֵה־דִרְיוֹ הָיוּ עוֹשִׂים בְּכֶן, וְעַל פִּי קְבִיעַת עֲתִיתָם
 וְעִבּוּרֵיהֶם: (יט) עַמִּים, שֶׁל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. הֲרִיקָאוּ, לְהַר הַמּוֹרִיָּה
 יֹאֲסֶפּוּ. כָּל אֲסִיפָה עַל יְדֵי קְרִיָּאָה הִיא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ בְּרָגְלִים זְבַח־צֶדֶק.
 כִּי שָׁפַע יָמִים יִנָּקוּ, יִשְׁשָׁכֶר וְזְבוּלָן, וַיְהִי לָהֶם פְּנָאי לְעִסְקָא
 בַּתּוֹרָה. וְשָׁפַנִּי טְמוּנֵי חוֹל, כְּסוּי טְמוּנֵי חוֹל: טְרִית, וְחִלּוּן וְכּוֹכִית
 לְבָנָה הַיּוֹצֵאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחֹל, וּבְחִלּוֹקוֹ שֶׁל יִשְׁשָׁכֶר וְזְבוּלָן הָיָה,
 כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּמִסְכַּת מַגִּלָּה: "זְבוּלָן עִם חֶרֶף נִפְשׁוֹ לְמוֹת", מִשּׁוֹם
 דִּנְפֻתִּי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה, וְהָיָה מִתְרַעַם זְבוּלָן עַל חֲלָקוֹ: לֹאֲחֵי נִתְּתָ
 שְׂדוֹת וּכְרָמִים וְכו'. וְשָׁפַנִּי, לְשׁוֹן כְּסִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּסְפֹּן אֶת
 הַבֵּית", "וַיִּסְפֹּן בְּאַרְצוֹ", וְתַרְגּוּמוֹ: 'מִטְשֵׁל בְּכִיּוּרֵי' (סְפָרִים אַחֲרֵיהֶם:
 בְּכִסּוֹ) אֶרְצָא. דְּבַר אַחֵר: "עַמִּים הֲרִיקָאוּ", עַל יְדֵי פִרְקַמְטִיָּא שֶׁל
 זְבוּלָן, תַּגְרִי עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים בְּאִים אֶל אֶרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר,
 וְהֵם אוֹמְרִים: 'הוֹאִיל וּנְצַטְעֲרֵנוּ עַד כָּאן, נִלְךְ עַד יְרוּשָׁלַם, וְנִנְאֶה
 מֵה יִרְאֵתָהּ שֶׁל אֱמָה זֹו וּמֵה מַעֲשֵׂיהָ, וְהֵם רֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים
 לֵאלֹהֵי אֱחָד וְאוֹכְלִים מֵאֶכֶל אֶחָד, לִפִּי שְׁהֻבְדֵי כּוֹכְבִּים, אֵלֶּהוּ שֶׁל
 זֶה לֹא כְּאֵלֶּהוּ שֶׁל זֶה, וּמֵאֶכֶל שֶׁל זֶה לֹא כְּמֵאֶכֶל שֶׁל זֶה, וּמֵתַגְרִין

אֲרִיזֹן. אֲרַעָה שְׁתֵּי־אֵל מִן נַחֲלֵי־אֵל דִּנְגִידִין מִן מַתָּנִן: כֹּה וּלְנִפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי שְׁבַע רָצוֹן
 וּמִלָּא בִרְכַּת יְהוָה יִפְסִיק מַעֲט יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה מַלְעִיל: וּלְנִפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי
 שְׁבַע רָצוֹן וּמִלָּא בִרְכַּת יְהוָה יִפְסִיק מַעֲט יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה מַלְעִיל: וּלְנִפְתָּלִי אָמַר, נִפְתָּלִי שְׁבַע
 רַעוּא, וּמִלִּי בִרְכָן מִן קָדָם יי. מַעֲרֵב יָם גְּנוּסֵר וְדְרוֹמָא יָרֵת: כֹּה וּלְאֲשֵׁר אָמַר בְּרוּךְ מִבְּנֵי
 אֲשֵׁר יְהִי רָצוֹן אֶחָיו וְטַבֵּל בְּשִׁמְן רָגְלוֹ: וּלְאֲשֵׁר אָמַר בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֵׁר
 יְהִי רָצוֹן אֶחָיו וְטַבֵּל בְּשִׁמְן רָגְלוֹ: וּלְאֲשֵׁר אָמַר, בְּרוּךְ מִבְּרַכַּת בְּנֵי אֲשֵׁר. יְהִי רַעוּא לְאַחֹהִי,
 וְיִתְרֵפִי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִּין: כֹּה בְּרוּל וּנְחָשֶׁת מְנַעֲלָךְ וּכְיָמֶיךָ דְּבִבְאָךְ: בְּרוּל וּנְחָשֶׁת
 מְנַעֲלָךְ וּכְיָמֶיךָ דְּבִבְאָךְ: תַּקִּיף כְּפִרְזָלָא וּנְחָשָׁא בֵּית מוֹתָבָה, וּכְיָמֵי עוֹלִימוֹתָהָ תַּקִּיף: כֹּה אֵין כָּאֵל
 יִשְׁרוּן רַכֵּב שָׁמַיִם בְּעֶזְרָךְ וּבִגְאוּתוֹ שְׁחָקִים: אֵין כָּאֵל יִשְׁרוּן רַכֵּב שָׁמַיִם
 בְּעֶזְרָךְ וּבִגְאוּתוֹ שְׁחָקִים: לִית אֱלֹהַּ כָּאֱלֹהָא (סא אלא אלהא) דִּישְׁרָאֵל. דְּשְׁכִינְתָּהּ בְּשִׁמְיָא בְּסַעֲדָךְ, וְתַקִּפָּה בְּשִׁמְיָא
 שְׁמִיָּא: שְׁשִׁי כֹה מְעַנָּה אֱלֹהֵי קָדָם וּמִתַּחַת זִרְעַת עוֹלָם וַיִּגְרֶשׁ מַלְעִיל מִפְּנֵיךָ
 אוֹיֵב וַיֵּאמֶר הַשְׁמִיד: מְעַנָּה אֱלֹהֵי קָדָם וּמִתַּחַת זִרְעַת עוֹלָם וַיִּגְרֶשׁ מַלְעִיל מִפְּנֵיךָ

רש"י

וּנְחָשֶׁת מְנַעֲלָךְ, עֲכָשׁוּ הוּא מְדַבֵּר כְּגוֹד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵיוּ גְבוּרֵיהֶם
 יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסֶּפֶר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, שְׁלֵא יוֹכְלוּ הָאוֹיֵבִים לִיכָנֵס
 בָּהּ, כְּאֵלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמִנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בְּרוּל וּנְחָשֶׁת. דָּבָר
 אַחֵר: "בְּרוּל וּנְחָשֶׁת מְנַעֲלָךְ", אֲרַעָס נְעוּלָה בְּהִירִים שְׁחוֹזְצִין מֵהֶם
 בְּרוּל וּנְחָשֶׁת, וְאֲרַעָס שֶׁל אֲשֵׁר הֵיחָה מְנַעוּלָה שֶׁל אֲרַץ יִשְׂרָאֵל.
 וּכְיָמֶיךָ דְּבִבְאָךְ, וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לָךְ, שֶׁהָיוּ יָמֵי תַחֲלֻתָךְ, יָמֵי
 נְעוּרֶיךָ, כִּי יְהִיוּ יָמֵי זְקֻנָּתְךָ, שֶׁהֵם דּוֹאֲבִים, זָבִים וּמִתְמוּשָׁטִים.
 דָּבָר אַחֵר: "וּכְיָמֶיךָ דְּבִבְאָךְ", וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לָךְ, כְּמִנְיַן יָמֶיךָ
 כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשִׂים רָצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם יְהִיוּ דְּבִבְאָךְ, שֶׁכָּל
 הָאֲרָצוֹת דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֲרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתֵּהָא מִבְּרַכַּת בְּפִרוֹת,
 וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפָּרְסוֹת הֵימָנָה וּמִשְׁמִיכוֹת לָהּ כֶּסֶף וְזָהָב,
 אִשְׁקִלוֹנוּ ט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כֵּלָה מֵהֶם, שֶׁהֵם מְזִיבוֹת אוֹתוֹ לְאֲרַעָסֶיךָ:
 (כו) אֵין כָּאֵל יִשְׂרָאֵל, דַּע לָךְ יִשְׁרוּן, שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעוֹבָדִים
 מִכּוֹכָבִים, וְלֹא כְּצוּרָךְ צוּרִים. רַכֵּב שָׁמַיִם, הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהֵי שְׁבַעֲזוּרָה,
 וּבִגְאוּתוֹ הוּא רֹכֵב שְׁחָקִים: (כו) מְעַנָּה אֱלֹהֵי קָדָם, לְמַעַן הֵם
 הַשְׁחָקִים לֹאֱלֹהֵי קָדָם, שֶׁקָּדָם לְכָל אֱלֹהִים, וּבִרְ לֹא שְׁחָקִים לְשִׁבְתוֹ
 וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בְּעָלֵי זְרוּעַ שׁוֹכְנִים. זִרְעַת עוֹלָם,
 סִיחּוֹן עוֹג וּמִלְכֵי כְּנָעַן, שֶׁהֵיוּ תַקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָה,
 עַל כִּרְחֹם יַחֲרִדוּ וַיִּזְוְעוּ וַיִּכְחַם חֲלָשׁ מִפְּנֵיו. לְעוֹלָם אֵימַת הַגְּבֵהַ עַל
 הַנְּמוֹךְ, וְהוּא שֶׁהִכַּח וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעוֹרָה. וַיִּגְרֶשׁ מִפְּנֵיךְ אוֹיֵב,
 וְאָמַר לָךְ 'הַשְׁמִיד אוֹתָם'. מְעַנָּה, כָּל תְּבַה שְׁצִירָהָ לְמִ"ד בְּתַחֲלָתָהּ
 הִטִּיל לָהּ ה' כָּסוּפָה:

לְשִׁמּוֹן, מִגֵּו לָהֶם פּוֹלְמוֹסְטוֹס אֶחָד כֹּה כְּדֹאִיתָא בְּמִנְחוֹת: (כו) בְּרוּל

אויב ויאמר השם: מדור אלהא דמלקדמין, די במימרה אתעבד עלמא. ותריך מקדמך סנאה ואמר שעי: כה וישכן ישראל בטח בדרך עין יעקב אל-ארץ דגן ותירוש אף-שמי יערפו-טל: וישכן ישראל בטח בדרך עין יעקב אל-ארץ דגן ותירוש אף-שמי יערפו-טל: וישרי ישראל לרחצן בלחודוהי, כעין ברכתא דברכנן יעקב אבוהון, בארע עבדא עבור וחמר. אף שמיא דעלויהון ישמשנן בטלא: כט אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר-חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על-במותימו תדרך: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר-חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על-במותימו תדרך: טובך ישראל לית דכותך, עמא דפרקנה מן קדם יי, תקוף בסעדה, ומן קדמוהי נצחן גברותך. ויכדבון שנאך לך, ואת על פריקת צוארי מלכיהון תדרך: שביעי לך ויעל משה מערכת מואב אל-הר נבו ראש הפסגה אשר על-פני ירחו ויראהו יהוה את-כל-הארץ את-הגלעד עד-דן: ויעל משה מערכת מואב אל-הר נבו ראש הפסגה אשר על-פני ירחו ויראהו יהוה את-כל-הארץ את-הגלעד עד-דן: וסלק משה ממישרא דמואב לטורא דנבו, ריש רמתא, די על אפי ירחו. ואחזיה יי ית כל-ארעא, ית גלעד עד דן: ואת כל-נפתלי ואת-ארץ אפרים ומנשה ואת כל-ארץ יהודה עד הים האחרון: ואת כל-נפתלי ואת-ארץ אפרים ומנשה ואת כל-ארץ יהודה עד הים האחרון: וית ארעא דאפרים ומנשה. וית כל-ארע יהודה, עד ימא בתראה:

רש"י

היו, ופסען משה בפסיעה אחת. את כל-הארץ, הראהו את כל ארץ ישראל בשלוחה והמציקין העתידין להיות מציקין לה. עד-דן, הראהו בני דן עובדים עבודת כוכבים, שנאמר: "ויקיומו להם בני דן את הפסל", והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למשיע: (ב) ואת כל-נפתלי, הראהו ארצו בשלוחה וחרבנה, והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחילותיו. ואת-ארץ אפרים ומנשה, הראהו ארצם בשלוחה וברכבנה, והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען, שבא מאפרים, וגדעון שבא ממנשה, נלחם עם מדין ועמלק. ואת כל-ארץ יהודה, בשלוחה וברכבנה, והראהו מלכות בית דוד ונצחונם. עד הים האחרון, ארץ המערב בשלוחה וברכבנה. דבר אחר: אל תקרי "הים האחרון", אלא "הים האחרון", הראהו הקדוש ברוך הוא כל המארעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים:

(כח) בטח בך, כל יחיד ויחיד "איש תחת גפנו ותחת תאנתו", מקורין ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב. עין יעקב, כמו: "ועינו כעין הבדלח", כעין הברכה שברכס יעקב, לא כבד שומר ידמה: "בדד לשבתי", אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב: "היה אלהים עמכם, והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם". יערפו, טיפו. אף שמי יערפו-טל, אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב: "ויתן לך האלהים משל השמים וגו'": (כט) אשריך ישראל, לאחר שפרט להם הברכות, אמר להם: מיה לי לפרט לכם, כלל דבר: הכל שלכם. אשריך ישראל מי כמוך, תשועתך בה אשר הוא מגן עזרך, וחרב גאותך. ויכחשו איביך לך, כגון הגבעונים שאמרו: "מארץ רחוקה בא עבדיך וגו'". ואתה על-במותימו תדרך, כענין שנאמר: "שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה": (א) מערכת מואב אל-הר נבו, כמה מעלות

וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֶּכֶר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֶעֶר:
וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֶּכֶר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֶעֶר: וְיֵת דְּרוּמָא, וְיֵת מִישָׁרָא,
בִּקְעָתָא דִּירְחוֹ קִרְתָּא דְדִקְלִיא, עַד צֶעֶר: וְיֵיאָמֵר יְהוָה אֱלֹוֵי זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לֵיצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ אֶתְנַנֶּה הָרְאִיתִיךָ
בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר: וְיֵיאָמֵר יְהוָה אֱלֹוֵי זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם לֵיצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ אֶתְנַנֶּה הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:
וְאָמַר יְיָ לֵה, דָּא אֲרַעָא דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם לֵיצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִימַר, לְבְנֶיךָ אֶתְנַנֶּה. אֲחִזִּיתְךָ בְּעֵינֶיךָ, וְלִתְמָן
לֹא תַעֲבֹר: וְיֵימַת שָׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה: וְיֵימַת
שָׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה: וּמִית תְּמָן, מֹשֶׁה עַבְדָּא דִּי בְּאֲרַעָא דְמוֹאָב,
עַל מִימְרָא דִּי: וְיִקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִוֶּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יִדַּע
אִישׁ אֶת־קְבָרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְיִקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִוֶּל בֵּית
פְּעוֹר וְלֹא־יִדַּע אִישׁ אֶת־קְבָרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְיִקְבֹּר יְתָהּ בְּחִילְתָּא בְּאֲרַעָא דְמוֹאָב, לְקַבֵּל
בֵּית פְּעוֹר. וְלֹא יִדַּע אָנֹשׁ יֵת קְבָרְתָּהּ, עַד יוּמָא הַדִּין: וּמֹשֶׁה בֶן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
בְּמָתוֹ לֹא־כִהְתָּה עֵינָו וְלֹא־נָס לַחֹה: וּמֹשֶׁה בֶן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמָתוֹ
לֹא־כִהְתָּה עֵינָו וְלֹא־נָס לַחֹה: וּמֹשֶׁה בֶּר מֵאָה וְעֶשְׂרִין שָׁנִין כַּד מִית. לֹא כִהַת עֵינֶיהָ וְלֹא שָׁנָא
זִיו וְקָרָא דְאִפּוּהִי: וְיִבְכּוּ בְּגִי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְכָּת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים
יּוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְכִי אֲבֵל מֹשֶׁה: וְיִבְכּוּ בְּגִי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְכָּת מוֹאָב
שְׁלֹשִׁים יּוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְכִי אֲבֵל מֹשֶׁה: וּבְכּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת מֹשֶׁה, בְּמִישְׁרָא דְמוֹאָב תִּלְתִּין

רש"י

ומשה כותב בדמיו. על־פי ח', בנשיקה: (ו) ויקבר אתו, הקדוש
ברוך הוא בכבודו. רבי ישמעאל אומר: הוא קבר את עצמו, וזה הוא
אחד משלושה אתינ שהיה רבי יהודה דורש כן, וכיצא בו "ביום
מלאת ימי נדו יביא אותו", הוא מביא את עצמו, כיצא בו "והשיאו
אותם עון אשמה", וכי אחרים משיאים אותם? אלא הם משיאים את
עצמם. מול בית פעור, קברו היה מוכן שם משפת ימי בראשית,
לכפר על מעשה פעור, וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות
בערב שבת: (ו) לא־כהתה עינו, אף משמת. ולא־נס לחוה, לחלוחית
שבו, לא שלט בו רקבון ולא נהפך תאר פניו: (ח) בני ישראל,
הזכרים, אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש
לרעהו ובין אשה לבעלה, נאמר: "כל בית ישראל", זכרים ונקבות:

(א) ואת־הנגב, ארץ הדרום. דבר אחר: מערת המקפלה, שנאמר:
"ובעלו בנגב, ויבא עד חברון". ואת־הכפר, הראהו שלמה יוצק
כלי בית המקדש, שנאמר: "ככר הירדן יצקם המלך במעבה
האדמה": (ח) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך, כדי שתלך ותאמר
לאברהם, ליצחק וליעקב: שבועה שנשבע לכם הקדוש ברוך הוא,
קמה, וזהו לאמר, לך הראיתיך לך, אבל גזרה היא מלפני ששמה
לא תעבר, שאלולי כך, הייתי מקימך עד שתראה אותם גטועים
וקבועים בה, ותלך ותגיד להם: (ה) וימת שם משה, אפשר משה
מת, וכתב: "וימת שם משה"? אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך
כתב יהושע. רבי מאיר אומר: אפשר ספר התורה חסר כלום, והוא
אומר לקות את ספר התורה הזה? אלא הקדוש ברוך הוא אומר,

יִמִּין. וּשְׁלִימוֹ, יוֹמֵי בְּכִיתָא אֲבֵלָא דְּמֹשֶׁה: ט וַיְהִי־שָׁע בֶּן־נֹן מָלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וַיְהִי־שָׁע בֶּן־נֹן מָלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וַיְהִי־שָׁע בֶּן־נֹן, מְלִי (ס"א: אֶתְמַלִּי) רוּחַ חֲכָמָתָא, אֲרִי סָמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוּהִי עֲלוּהִי. וְקִבְּלִי מִנָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעֲבָדוּ, כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: ז וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים: וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה. דִּי אֶתְגַּלִּי לֵה יְיָ, אֶפְיָן בְּאֶפְיָן: יא לְכָל־הָאֲתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־אֲרָצוֹ: לְכָל־הָאֲתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־אֲרָצוֹ: לְכָל־אֲתִיָּא וּמוֹפְתִיָּא, דִּי שָׁלַח יְיָ, לְמַעַבְד בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם. לְפָרְעָה וּלְכָל־עַבְדוּהִי וּלְכָל־אֲרָעָה: יב וּלְכָל־הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל־הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל: וּלְכָל־הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל־הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל: וּלְכָל־יְדָא תְּקִיפְתָּא, וּלְכָל־חֲזוּנָא רַבָּא.

די עבד משה, לעיני כל־ישראל:

הפסרת וזאת הברכה

ביהושע פרק א

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹן מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מָת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אִתָּהּ וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאֲרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כְּפִי־גִלְכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּנוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מִהַמְדָּבָר וְהַלְבָּנוֹן הָיָה וְעַד־הַנָּהָר | הַגָּדוֹל נְהַר־פָּרָת כָּל־אֶרֶץ הַחֲתִים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ יְהִיָּה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְּצֶב אִישׁ לְפָנֶיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶתִּיָּה עִמָּךְ לֹא אֲרַפֶּךָ וְלֹא אֶעֱזָבְךָ: ו חֹזֶק וְאַמֶּץ כִּי אִתָּה תִּנְחִיל אֶת־הָעָם

רש"י

וגבורות שבמדבר הגדול והנורא. לעיני כל־ישראל, שנשאו לבו לשבר הלוחות לעיניהם, שנאמר: "ואשברם לעיניהם", והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר: "אשר שברת", וישר כחך ששברת:

(א) אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל־פָּנִים, שהיה לבו גם בו ומדבר אליו בכל עת שרודה, כענין שנאמר: "ועתה אעלה אל ה'", "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם:" (יב) וְלֹכַל הַיָּד הַחֲזָקָה, שקבל את התורה בלוחות בידיו. וְלֹכַל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל, נסים

הָיָה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֶם לָתֵת לָהֶם: וְרַק חֹזק וְאַמִּץ מְאֹד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל־תִּסּוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן תִּשְׁפִּיל בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֶךְ: ^ח לֹא־יִמּוּשׁ סֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַכְּתוּב בוֹ כִּי־אֵז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכְךָ וְאֵז תִּשְׁפִּיל: ^ט הֲלֹא צִוִּיתִיךָ חֹזק וְאַמִּץ אֶל־תַּעֲרִץ וְאֶל־תַּחַת כִּי עִמָּךְ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֶךְ:

כאן מסיימין הספרדים

וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שְׁמַרְיָה הָעַם לֵאמֹר: ^א עָבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וַיֵּצֵאוּ אֶת־הָעַם לֵאמֹר הִכִּינוּ לָכֶם צִדָּה כִּי בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לְבֹא לְרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם לְרֶשֶׁתָּהּ: ^ב וְלִרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: ^ג זְכוּר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מְנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: ^ד נְשִׁיכֶם טַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעַבְר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חֲמִשִּׁים לִפְנֵי אַחֵיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל וְעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: ^ה עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לְאַחֵיכֶם כָּכֶם וִירָשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לָאָרֶץ יְרֻשַׁתְכֶם וִירְשִׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר נָתַן | לָכֶם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה בְּעַבְר הַיַּרְדֵּן מִזֹּרַח הַשָּׁמֶשׁ: ^ו וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלַחַנוּ גִּלְדָּ: ^ז בְּכָל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה בֶּן נִשְׁמַע אֱלֹיךָ רַק יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: ^ח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִמְרָה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר־תִּצְוֶנוּ יוֹמָת רַק חֹזק וְאַמִּץ:

